

Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi
Dergisi

The Journal of International Social
Studies Education

(Uluslararası Hakemli Dergi/International Peer-Reviewed
Journal)

<https://dergipark.org.tr/en/pub/tissejournal> ISSN: 2757-5748

<http://www.sosbilder.org>

Life Sciences Lesson in Jean-Jacques Rousseau's Emile*

Gamze CEBECİ TOPCUBAŞI

Bayram TAY

Abstract

Jean-Jacques Rousseau, who lived in the 17th century, has many significant elements in his work Emile about education. It has been perceived that the 1st and 2nd books are related to the teaching of life science lessons. The aim of this study is to determine the thoughts of Jean Jacques Rousseau on life science lesson and education in his work Emile. In this context, qualitative research model and document analysis were applied. In his Emile, Jean Jack Rousseau is found to have the following opinions related to the objectives of life science lesson: to raise happy individuals (8), to let the pupils recognize themselves (2), to raise good people (1) and to raise effective citizens (1). With regards to content of the life science lesson, he is found to have opinions related to thoughts and values (33), science (12), social sciences, items education (10), nature, society, items (9) but any "art" category-related opinion is not found. In Rousseau's Emile, opinions about the characteristics of pedagogy (122), the environment that students are in (13), readiness (4), which are the main elements considered when designing the content of life science lesson, were found while any opinion related to achievements dimension was not found. Rousseau's Emile is found to employ statements regarding 9 teaching principles related to life science lesson teaching principles [appropriateness for child (27), life-centric (5), integration of disciplines (4), locality (3), meaningfulness (3), from known to unknown (1), from concrete to abstract (1), from easy to difficult (1), near-to-far (1).

Keywords:

Emile, life sciences lesson,
Jean-Jacques Rousseau

Article Information :

Received	:	15.12.2020
Revised	:	12.07.2021
Accepted	:	23.09.2021
Published	:	30.12.2021

Corresponding Author: Gamze Cebeci Topcubaşı, Class Teacher, Ministry of Education, Turkey, gmzcebeci@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2225-2543

Bayram Tay, Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Education, Turkey, bayramtay@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2466-1527

*This study was produced from the master's thesis prepared by the first author in Kırşehir Ahi Evran University Institute of Social Sciences in the field of Class Education Science.

Cite this article as: Cebeci Topcubaşı, G. & Tay, B. (2021). Life sciences lesson in Jean-Jacques Rousseau's Emile. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi (TISSE Journal)*, 3(1), 51- 79.

Extended Summary

Introduction

The Emile of Jean Jacques Rousseau, who lived in 17th Century, tackles many issues related to education. The first and second books of Emile, divided into five books, are thought to be dealing with especially the subjects of life science lesson. In general terms, the first two books seek to describe the following subjects of life science lesson such as effective citizen, informal education, discovery learning, teaching mistakes, goal of education, importance of education, becoming an effective citizen, motivation, learning environment, punishment in education, process in educational, vocational training, learning by observation, pragmatism in education, feedback and error correction in education, ideal educator, inquisitive education, teaching the concepts. For this reason, this study seeks to determine Jean Jacques Rousseau's thoughts related to life science lesson in his book Emile. In order to do so, this study reviewed Emile with regards to objective of life science lesson, thoughts and values that constitute the content of the lesson, things that are considered when creating the content of the lesson, and related teaching techniques of the lesson.

Methods

This research employs qualitative research model. This study intends to find out Jean Jacques Rousseau's life science lesson related thoughts in Emile and also to understand various concepts and thoughts that were expressed in the 17th Century in the light of today's current facts. As such, qualitative research focuses on studies on a specific person, group, case or a phenomenon about which researchers want to provide an in-depth framework (Cohen, Manion and Morrison, 2013, p. 501). The focal point of the research is to understand and elucidate the Emile of Jean Jack Rousseau with regards to life science lesson and teaching. In this study, Emile is evaluated as a document by using document analysis technique and used in the research. The research process has been done in accordance with the steps suggested by Forster (1995) and the data were analyzed using MAXQDA 12.

Results

In his Emile, Jean Jack Rousseau is found to have the following opinions related to the objectives of life science lesson: to raise happy individuals (8), to let the pupils recognize themselves (2), to raise good people (1) and to raise effective citizens (1). With regards to content of the life science lesson, he is found to have opinions related to thoughts and values (33), science (12), social sciences, items education (10), nature, society, items (9) but any "art" category-related opinion is not found. In Rousseau's Emile, opinions about the characteristics of pedagogy (122), the environment that students are in (13), readiness (4), which are the main elements considered when designing the content of life science lesson, were found while any opinion related to achievements dimension was not found. Rousseau's Emile is found to employ statements regarding 9 teaching principles related to life science lesson teaching principles [appropriateness for child (27), life-centric (5), integration of disciplines (4), locality (3), meaningfulness (3), from known to unknown (1), from concrete to abstract (1), from easy to difficult (1), near-to-far (1).

Discussion and Conclusion

In Rousseau's Emile, it is understood that the statements "to raise happy individuals", "teaching the life", "to raise effective citizens" and "to let the pupils recognize themselves" related to the objectives of the life science lesson come to forefront. In the literature of the life science, it is seen that happiness

of students is an important aspect of life science lesson, it aims to teach the life to kids, it is expected to support child's self-recognition and self-awareness, and the teaching subjects covered are related to raising effective citizens (Bektaş, 2009; Gültekin, 2015; Tay, 2017). In this regard, it can be said that the literature supports the findings related to the objectives of life science lesson that are obtained from the Emile of Jean Jacques Rousseau.

With regards to the content of life science lesson, in his Emile, Jean Jacques Rousseau is found to have expressed opinions categorized as thoughts and values, science, social sciences, items education, nature, society, and items. Among these categories, thoughts and values, science and social sciences match up with life science literature (Tay, 2017; Sönmez, 2010) but the "art" category in life science literature is not covered in Emile. However, the literature shows that life science content is relevant with "items education" (Brückl, 1932; Baymur, 1937; Binbaşıoğlu, 1995; Sönmez, 2010; Tay, 2017), which is also true in Emile. "Nature, society, items" which are not clearly specified in the literature as a category are found to be covered in Emile as a category.

Another finding obtained in the research is that the work of Rousseau deploys thoughts related to 7 of the root values in 2018 Life Science Teaching Program. Among the root values, "patriotism" is the most stated one which is followed by "love" and "patience" and "justice, "honesty", "responsibility" and "self-control". However, no thought on "philanthropy", "respect" and "friendship" which are covered in 2018 Life Science Lesson Teaching Program is found.

Besides, in the main category of the features of education science, thoughts related to language development, moral development, emotional development, mental development, physical development, personality development and social development, which are the elements taken into account in the design of the content of the life sciences teaching course, have been found in Rousseau's Emile. Furthermore, thoughts related to the environment of the learner and preparedness have been found as well but no thoughts have been found in the dimension of achievements.

It is seen that, in the first and second books of Emile, Rousseau has expressed thoughts related to the life science course teaching principles that can be grouped under 9 teaching principles. These principles are respectively appropriateness for child, life-centric, integration of disciplines, locality, meaningfulness, from known to unknown, from concrete to abstract, from easy to difficult, and near-to-far. The principles that should be taken into account when designing the life science course teaching program are mentioned in many resources in the literature (Brückl, 1932; Baymur, 1937; Binbaşıoğlu, 1995; Sönmez, 2005; Baysal, 2006; Karabağ, 2009; Tay, 2017). The principles mentioned these resources and the ones that Rousseau expressed in his Emile are similar.

Recommendations

This study deals with the first two books of Jean Jacques Rousseau's Emile in the context of life science lesson. Future studies are recommended to study the first book within the context of pre-primary school education and the second book within the context of other lessons such as social studies lesson. Furthermore, other studies can examine the 3rd, 4th and 5th books within the context of other subjects. In the first and second books of Jean Jacques Rousseau's Emile, it is found that items education, nature, society and items are mentioned together in the life science lesson content, which is quite different from the current literature. Although it is seen that life science teaching programs cover these content features, it can be recommended to focus on these dimensions again and to develop the programs accordingly. In

the first and second books of Jean Jacques Rousseau's Emile, it is seen that findings related appropriateness for child which is a teaching principle of life science lesson are found to be greater compared to the other teaching principles. In this context, primary school teachers can be recommended to focus on appropriateness for child principle in teaching the life science lesson.

Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi

The Journal of International Social Studies Education

(Uluslararası Hakemli Dergi/International Peer-Reviewed
Journal)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tissejournal>

ISSN: 2757-5748

<http://www.sosbilder.org>

Jean-Jacques Rousseau'nun Emile Eserinde Hayat Bilgisi Dersi*

Gamze CEBECİ TOPCUBAŞI

Bayram TAY

Özet

17. yüzyılda yaşayan Jean Jacques Rousseau'un Emile eseri eğitim ile ilgili birçok önemli unsuru barındırmaktadır. Bu eserde özellikle 1. ve 2. kitapların hayat bilgisi dersinin öğretimi konuları ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın amacını Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersine yönelik düşüncelerinin tespit edilmesi oluşturmaktadır. Bu amaç çerçevesinde araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve doküman analizi işe koşulmuştur. Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin amacına yönelik olarak; mutlu birey yetiştirmek (8), çocuğun kendini tanımasını sağlamak (2), hayatı öğretmek (2), iyi insan yetiştirmek (1) ve etkili vatandaş yetiştirmek (1) şeklinde görüşleri tespit edilmiştir. Hayat bilgisi dersinin içeriği ile ilgili olarak; düşünce ve değerler (33), fen bilimleri (12), toplum bilimleri (12), eşya eğitimi (10), doğa, toplum, eşya (9) şeklinde görüşleri belirlenirken "sanat" kategorisine ait herhangi bir görüşe rastlanılmamıştır. Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlar olan eğitim biliminin özellikleri (122), öğrencinin içinde bulunduğu ortam (13) ve hazırbulunuşluk (4) ile ilgili görüşler tespit edilmiş fakat kazanımlar boyutunda herhangi bir görüş tespit edilmemiştir. Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersi öğretim ilkelerine yönelik olarak 9 öğretim ilkesi [çocuğa görelilik (27), hayatilik (5), temerküz (4), mahallilik (3), ayaniyet (3), bilinenden bilinmeyene (1), somuttan soyuta (1), kolaydan zora (1) ve yakından uzağa (1)] ile ilgili ifadelerin yer aldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:

Makale Bilgisi :

Emile, hayat bilgisi dersi, Jean-Jacques Rousseau

Yükleme : 15.12.2020

Düzeltilme : 12.07.2021

Kabul : 23.09.2021

Yayınlama : 30.12.2021

Sorumlu Yazar: Gamze Cebeci Topcubaşı, Sınıf Öğretmeni, MEB, Türkiye, gmzcebeci@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2225-2543
Bayram Tay, Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkiye, bayramtay@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2466-1527

*Bu çalışma birinci yazar tarafından Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Eğitimi alanında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Atf için: Cebeci Topcubaşı, G. & Tay, B. (2021). Jean-Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersi. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi (TISSE Journal)*, 3(1), 51- 79.

Giriş

Teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelerin bir sonucu olarak yirmi birinci yüzyılın vatandaşlık anlayışı da değişmektedir. Gerçek anlamda yaşanan alan küçülmemekte ama sanal ortamlarla birlikte sınırlar derinleşmektedir. Ulusal vatandaşlık kavramı çerçevesi genişlemiş ve küresel vatandaşlık kavramına doğru bir yönelim söz konusu olmaya başlamıştır. Bu bağlamda vatandaş yetiştirme programları her ulus için daha da önemli bir hale gelmiştir. Türkiye’de vatandaşlık eğitim programı çerçevesindeki derslerden biri hayat bilgisi dersidir ve bu ders vatandaşlık eğitim programının ilk halkasını oluşturmaktadır. Hayat bilgisi dersi 1926, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989, 1998, 2005, 2009, 2015 ve 2018 ilköğretim programlarında yer almış ve toplu öğretim anlayışı ile oluşturulmuştur.

Hayat bilgisi dersi, çocuğun kendini bilmesi ve tanınması amacıyla onun anlayışı dikkate alınarak; sosyal bilimler, fen bilimleri, sanat, düşünce ve değerlerle içeriği oluşturulan, küreselleşen dünyada öncelikle iyi bir insan, ardından ulusal bir vatandaş ve nihayet bir dünya vatandaşı olma özellikleri kazandıran, toplu öğretim anlayışından hareketle çocuklara hayatın bilgisini kazandırmaya çalışan vatandaşlık eğitim programının ilk dersi olarak tanımlanmaktadır (Tay, 2017, s. 6). Tarihsel süreçte hayat bilgisi dersi düşüncesinin dayandığı düşünürlerden biri de Jean Jacques Rousseau’dur. Rousseau, insan eğitiminde temel kaynak olarak doğa, toplum ve eşyayı göstermiş; kendisinden sonra gelen birçok Batılı eğitim bilimciyi de etkilemiştir (Ata, 2003, s. 240). Bununla birlikte Rousseau, çocuk ruhunu merkeze alan bir eğitim anlayışına önem vermiştir.

Rousseau, Emile’de modernizmin karşısına doğayla çıkar. Her şeyi doğada, doğanın saflığında, temizliğinde, güzelliğinde bularak ona bağlanmanın, onu taklit etmenin doğruluğunu savunur (Emiroğlu, 2009, s. 873). Aynı eserde Rousseau, doğduğu anda tüm insanların iyi olduğunu ancak zamanla çevresel etkilerle bozulduğunu ifade etmekte bireylerin tekrar iyi bir insana dönüşüp toplumsal iyileşmenin nasıl sağlanacağına ilişkin vurgu yapmaktadır (Özdemir, 2012, s. 69). Rousseau ideal toplumu ararken öne sürdüğü bireye ilişkin eğitimsel fikirler noktasında önemle vurguladığı husus, bireyin kendini doğal bir şekilde yetiştirmesi ancak hem topluma hem de kendine yabancılaşmamasıdır (Yonah, 1993, s. 230).

Hayat bilgisi dersinin düşünce temellerinde önemli bir yere sahip olan ve bu çalışmanın ana konusunu oluşturan Jean-Jacques Rousseau, 28 Haziran 1712’de, Cenevre (İsviçre)’de dünyaya gelmiştir. Rousseau, uşaklık, kâtiplik, memurluk gibi çeşitli işlerde çalışmış ve özellikle müziğe merak salmıştır. (Alsan, 1962, s. 10; Damrosch, 2011, s. 92; Gültekin, 1979, s. 21). Diderot’un onu yüreklendirmesiyle katıldığı yarışmada ‘‘Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev’’ eseriyle ödül almıştır (Gültekin, 1979, s. 42). Rousseau çalışmalarına devam etmiş ve uygarlıkla ilgili düşüncelerini ilk kez 1750’de, Dijon Akademisinin "Bilim ve sanattaki gelişmeler, ahlaki yaşamda bir gelişme sağlamış mıdır?" konulu tartışması için yazdığı Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev’inde açıklama fırsatı bulmuştur (Rousseau, 2014, s. 12). Çalışmalarını sürdüren Rousseau, hayatında tekrar yaşadığı karmaşık olaylar sonucunda yalnız kalma isteğiyle Montmorency köyü yakınlarında küçük bir eve yerleşmiş (Alsan, 1962, s. 14) ve Yeni Heloise (1761), Toplum Sözleşmesi (1762) ve Emile (1762) eserleri yayımlanmıştır (Rousseau, 2014, s. 14).

Rousseau’nun öne çıkan eserlerinden biri de Emile’dir. Yazarın bu eserini diğer eserlerinden ayıran özellik ise insanlığın önemli sorunsallarından biri olan eğitime dair görüşlerinin yanı sıra diğer kitaplarındaki düşüncelerinin, bir bütünlük arz edecek, özleri ortaya konacak şekilde Emile’de toplanmış

olmasıdır. Rousseau, diğer kitaplarında sorun olarak değindiği bazı konuları Emile’de eğitim yoluyla çözmeyi amaçlamaktadır (Günaydın, 2014, s. 40). Genç’e göre (2015, s. 54) yazarın önüne geçtiği ender örneklerden biri olan Emile’in bir başyapıtı dönüşmesinde pek çok neden vardır. Bu nedenlerden biri ve en önemlisi henüz eğitim bilimin bilinmediği bir çağda yayımlanmış olması, diğeri ise Rousseau’nun yer yer kendi öz yaşam öyküsüyle harmanlanmış çocuk eğitimi konusunda görüş ve önerilerinin bütünlüklü ve yalın biçimde anlatılmış olmasıdır.

Emile eseri, beş kitaptan oluşur ve eserde Rousseau, Emile’i doğuşundan başlayarak yetişkinlik dönemini de içine alacak şekilde geçirdiği her dönemdeki bilişsel, duyuşsal, fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişim dönemlerini ele alarak değerlendirmelerde bulunur. Eserde yer alan Emile, Rousseau’nun hayalinde tasarladığı erkek bir çocuktur. Hayalindeki bu çocuğu ilk çocukluk döneminden yetişkinliğe kadar büyütüp eğitir ve kafasındaki ideal insanı oluşturmaya çalışır. Hatta eserde Emile’i yine kendi kafasında canlandırdığı kızla (Sophie) evlendirerek evlilik, evlilikte erkek ve kadınların sorumlulukları gibi birçok konuyu da işler. Rousseau, Emile eserinin birinci kitabında Emile’nin ilk çocukluk dönemine ve genel olarak eğitim konusuna değinmiştir. İkinci kitabında Emile’in dil gelişimini ele almış ve ergenlik öncesi döneme kadar olan süreci değerlendirmiştir. Eserin üçüncü kitabında Emile’in üç dört yıllık gelişim dönemi işlenmiştir. Dördüncü kitap ise ergenlik dönemindeki Emile ele alınarak gerçek kişiliğin oluştuğu dönem betimlenmiştir. Beşinci ve son kitabında Emile artık Rousseau’nun istediği eğitilmiş birey olmuş ve Sophie ile evlenmiştir. Emile eserinin ilk iki kitabı içeriği ve ele aldığı konular bakımından hayat bilgisi dersi ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Hayat bilgisi dersinin eğitimin genel ilkelerine ve çocukların her anlamda gelişim özelliklerine bağlı olarak işlenmesi gerektiğinden, Rousseau’nun Emile eserinde hayat bilgisi dersine yönelik ipuçlarının olduğu görülmüştür. Bu bağlamda bu çalışmada Emile eseri hem Rousseau’nun eğitime dair görüşleri hem de hayat bilgisi dersine yönelik düşünceleri çerçevesinde ele alınmıştır.

Hayat bilgisi dersinin kapsamını doğa bilimleri, toplumsal bilimler, sanat ve düşünce ve değerler oluşturduğu görülmektedir. Her çocuğun içinde doğduğu, yaşayıp geliştiği bir doğa vardır. Bu doğaya dair değişik düzeyde birçok bilgi alanı çocuğu kuşatmaktadır (Güleryüz, 2008, s. 10). Çocuğu kuşatan bu bilgi alanı ile ilgili olarak çocuğun edinmesi gereken bilgi, beceri, değer, tutum ve alışkanlıkların olduğu söylenebilir. Bu edinimler ilköğretimde ilk olarak hayat bilgisi dersi ile sağlanmaktadır. Bireyi yaşadığı topluma uyumu için gerekli olan özellikleri kazandırma amacıyla olan hayat bilgisi dersi birçok bilgiyi sosyal bilimlerden almaktadır. Hayat bilgisi dersi, bir yanıyla da güzel sanatlardan beslenerek, beceri alanı olarak, öğrencinin yaşadığı toplumun resim, müzik, masal, şiir, öykü, sanat değerlerinden yararlanmaktadır (Güleryüz, 2008, s. 12). Tüm bu alanların yanında toplumun düşünce ve değerler sistemi de hayat bilgisi dersinin amacına ulaşmasında önemli görülmektedir. Tay’a göre (2017, s. 15-16) hayat bilgisi dersinde çocuklara yönelik mensubu oldukları toplumun düşünce sistemi, bu sistemin yapı taşları, düşünürleri ve düşünce yapısının gelişimi ile ilgili çalışmalar yapılması gerekmektedir. Türk düşünce yapısının şekillenmesinde Orta Asya kültürünün, Göktanrı (Tengrizm) inancı ile İslamiyet’in etkisi olmuştur. Yine Farabi, İbn-i Sina, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna, Yunus Emre, Sadreddin Konevi, Katib Çelebi, Cevdet Paşa, İbrahim Şinasi, Ziya Gökalp, Namık Kemal, Ali Suavi, Hüseyin Nihal Atsız, Cemil Meriç ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk düşünce yapısının şekillenmesinde etkisi olduğu belirtilmektedir. Düşünce sisteminin önemli bir boyutunu da değerlerin oluşturduğu söylenebilir. Söz konusu bu içeriğin oluşturulmasında öğrencinin içinde yaşadığı ortam, hazırbulunuşluk düzeyi, kazanımlar ve eğitim bilimlerinin özellikleri dikkate alınmaktadır (Sönmez, 2010, s. 2). Bu özelliklerin tamamını dikkate alan bir anlayışla hayat bilgisi dersi içeriğinin

oluşturulması gerekmektedir. Bu yolla hazırlanan hayat bilgisi dersi içeriğinin öğrencilere kazandırılmasında dersin öğretim ilkelerinin gözönünde bulundurulması gerekmektedir. Hayat bilgisi dersinin dayandığı ilkeler genellikle öğrenme ve öğretme ilkelerine benzemektedir. Bu ilkeler: öğrenciyeye/çocuğa/bireye görelilik, mahallilik (bölgesellik/yerellik), ayaniyet (ayanilik), temerküz, somuttan soyuta, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, hayatilik (yaşama yakınlık), kolaydan zora ve güncellik ilkeleridir.

Hayat bilgisi dersinin tarihsel gelişimine bakıldığında düşünürlerin görüşlerinin dersin oluşmasında ve oluşturulmasında önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir. Bu düşünürlerden Jean Jacques Rousseau, Emile eserinde hayat bilgisi dersine dair birçok ipucu vermektedir. Emile’de, çocukların eğitimi ile ilgili, yazıldığı dönemde ve günümüzde kabul gören birçok husus ele almıştır. Rousseau’nun çocuğun eğitimi ile ilgili olarak o dönemdeki söylemlerinin günümüzdeki anlayışlarla ele alınmaya ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Emile, beş kitaptan oluşan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır ve eserde yer alan kitaplardan ilk ikisinde hayat bilgisi dersine yönelik özellikleri içerdiği düşünülmektedir. Çünkü Rousseau, Emile eserinin ilk kitabında çocuğun doğumundan 5 yaşına kadar olan döneme ait özellikleri betimlemektedir. İkinci kitabı ise 5 yaşından 12 yaşına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Hayat bilgisi dersi Türkiye’de ilkokul birinci sınıftan başlayarak iki ve üçüncü sınıflarda okutulmaktadır. Dolayısıyla birinci sınıf öğrencilerinin en az 5 yaşında (60 aylık) oldukları ve 3. sınıfın sonunda 8, 9 ve en fazla 10 yaşına ulaştıkları bilinmektedir. Bu bağlamda Rousseau’nun Emile eserinin ilk iki kitabı hayat bilgisi dersi öğretimi ile ilgili dönemi kapsadığı görülebilir.

Emile’in ilk iki kitabı genel hatlarıyla değerlendirildiğinde kitaplarda hayat bilgisi dersinde yer alan; etkili vatandaş, informal eğitim, buluş yoluyla eğitim, eğitim yanlışları, eğitimin amacı, eğitimin önemi, etkili vatandaş olma, motivasyon, öğrenme çevresi, eğitimde ceza, eğitimde süreç, mesleki eğitim, gözlem yoluyla öğrenme, eğitimde faydacılık, eğitimde dönüt ve düzeltme, ideal eğitimci, sorgulayıcı eğitim, kavram öğretimi gibi başlıkların varlığı söz konusu olduğu için incelenmiştir.

Literatür incelendiğinde Rousseau’nun Emile’de hangi duygu ve düşünceleri vurguladığı, eğitime yönelik görüşleri, insan doğası ve değerler eğitimi, demokratik ve özerk bireyin yetişmesi, sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler, çocukta dil gelişimi ve dil edinimi, idealist felsefe açısından çocuk eğitimi, yapılandırmacı eğitim felsefesi açısından natüralist eğitim anlayışı, çocuk ve eğitimi, kadın ve eğitimi, ahlak ve eğitimi, ahlak felsefesi, vatandaşlık anlayışı, tarih öğretimi üzerine çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Bununla birlikte; Rousseau’nun Ahmet Refik Altınay üzerindeki etkisi, Platon ve Rousseau’un eğitim anlayışlarının karşılaştırılması, Rousseau’nun aydınlanma filozofu Kant’ın eğitim felsefesi üzerinde ne kadar etkili olduğu gibi çalışmaların yapıldığı da görülmektedir (Maboçoğlu, 1990; Ata, 2003; Bakır, 2007; Emiroğlu, 2009; Sarıipek, 2010; Kahveci, 2012; Tütüncü, 2013; Korkmaz ve Öktem, 2014; Burkaz, 2014; Günaydın, 2014; Ceylan, 2014; Genç, 2015a; Genç, 2015b; Badamchi, 2016; Tüfenkçi, 2017; Tural, 2018; Atagül, 2018). Bu çalışmada ise Rousseau’nun Emile eseri hayat bilgisi dersi özelinde ele alınmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Jean Jacques Rousseau’nun Emile eserinde;
  - a) Hayat bilgisi dersinin amacına,
  - b) Dersin içeriğine,
  - c) Dersin içeriğini oluşturan düşünce ve değerlere,

- d) Ders içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlara ve
e) Dersin öğretim ilkelerine yönelik düşünceleri nelerdir?

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma, teori oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan derinlemesine ve ayrıntılı bilgileri gerektiren bir yaklaşımdır (Yıldırım, 2003, s. 10). Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersine yönelik düşüncelerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada 17. yüzyılda ifade edilen birçok düşüncenin günümüz gerçekleriyle anlama çabası söz konusudur. Nitekim nitel araştırmalar, hakkında derinlemesine bir çerçeve ortaya koymak istediğimiz belirgin bir kişi, grup, durum veya bir olgu üzerindeki çalışmalara odaklanmaktadır (Cohen, Manion ve Morrison, 2013, s. 501). Bu çalışmadaki odak, hayat bilgisi dersi ve eğitime yönelik bir çerçeve ile Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinin anlaşılması ve açıklanmasını içermektedir. Nitel araştırmalarda genel olarak görüşme, gözlem ve doküman çözümlemesi teknikleri kullanılmaktadır (Ekiz, 2003, s. 62; Kuş, 2003, s. 77; Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 40; Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012, s. 12). Bailey'e göre (1982) dergi ve kitaplar da doküman analizine konu olabilmektedirler (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 188). Bu çalışmada doküman çözümleme tekniğinden yararlanılarak Emile eseri bir doküman olarak değerlendirilmiş ve araştırmada kullanılmıştır.

Araştırmanın Veri Kaynağı

Araştırmanın veri kaynağını Jean-Jacques Rousseau'nun Emile eserinin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından 2017 yılında basılan ve Fransızca aslından çevirisi Yaşar Avunç tarafından yapılan ve ISBN 978-9944-88-599-7 numaralı kopyası oluşturmuştur. Bu eserin tamamı incelenmemiş eserden amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılarak 1. ve 2. kitabı araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmadaki ölçüt "Emile eserinin hayat bilgisi ile ilgili olan bölüm ya da bölümleri" olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Jean-Jacques Rousseau'nun Emile eserinin 1. kitabında Emile'in doğumundan beş yaşına gelene kadar ki dönemi anlatılırken 2. kitabında Emile'in beş ile on iki yaşları arasında dönemi anlatılmıştır. İlk kitaptaki beş yaşına kadar olan dönem hayat bilgisi dersi için hazırbulunuşluğu ifade ederken ikinci kitap hayat bilgisi dersi ile ilgili dönemi tamamen kapsamaktadır.

Araştırmada Süreç

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersine yönelik düşüncelerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada doküman analizi ile araştırma süreci yürütülmüştür. Forster (1995)'a göre doküman analizi (incelemesi), dokümanlara ulaşma, dokümanların orijinallliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma şeklinde beş aşamada gerçekleşmektedir (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 193). Araştırma, doküman analizi aşamaları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Dokümanlara ulaşma, araştırmanın doküman inceleme boyutunun ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın dokümanını Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından 2017 yılında basılan ve Fransızca aslından çevirisi Yaşar Avunç tarafından yapılan ve ISBN 978-9944-88-599-7 numaralı Jean Jacques Rousseau'nun Emile eseri oluşturmuştur.

İkinci adımda dokümanın orjinallliği kontrol edilmiştir. Bowen (2009)'e göre dokümanlar, araştırmacıdan bağımsız olarak kaydedilmiş görüntü ve metinleri içermelidir. Jean Jacques

Rousseau'nun Emile eseri yazarın 1762 tarihinde yazdığı ve birçok dile çevrilen eseridir. Bu eserin Fransızca orijinalinden çevirisi Yaşar Avunç tarafından yapılmıştır. Eserin böylece orijinal olduğu söylenebilir. Bu adımı dokümanı anlama yani dokümanların belirli bir sistem içinde ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak çözümlenmesi izlemiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 196). Bu amaçla doküman MAXQDA 12 programı ile sayfa sayfa ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak belirlenen alt problemlere göre incelenmiştir.

Dördüncü aşamada veri analizine geçilmiştir. Veri analizinde aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

a. Analize konu olan veriden örneklem seçme: Örneklem amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile oluşturulmuş ve yukarıda açıklanmıştır.

b. Kategorileri geliştirme: Bu adımda bazı alt problemler için kategoriler oluşturulurken bazı alt problemler için kategoriler belirlenmiştir. Bu bağlamda kategorilerin geliştirilmesinde hem açık hem de kapalı yaklaşım kullanılmıştır. Kategorileri belirlemede, belli bir alanda var olan bir kategori sistemini alarak kayıt birimlerini buna göre gruplandırmaya kapalı yaklaşım, kategorilerin önceden saptanmadığı, mesaj öğelerinin ele alınıp gözden geçirilerek kategorilerin belirlenmesine açık yaklaşım denilmektedir (Bilgin, 2006, s. 14). Araştırmada hem açık yaklaşım hem de kapalı yaklaşım kullanılmıştır. Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin amacı yönelik düşüncelerinin belirlenmesinde açık yaklaşım benimsenmiştir.

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriği, dersin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlar ve dersin öğretim ilkelerine yönelik düşünceleri belirlenmede kapalı yaklaşım benimsenmiştir.

Hayat bilgisi dersi ile ilgili alanyazın taranarak dersin içeriğinin “toplum bilimleri, fen bilimleri, sanat, düşünce ve değerler” kategorilerden oluştuğu görülmüştür (Tay, 2017; Sönmez, 2010). Bununla birlikte ilgili alanyazından “eşya eğitimi” kategorilerden biri olarak benimsenmiş (Brückl, 1932; Baymur, 1937; Binbaşoğlu, 1995; Sönmez, 2010; Tay, 2017) ve buna ek olarak birlikte bulunma durumlarından dolayı “doğa, toplum, eşya” birlikte bir kategoriyi oluşturmuştur. Böylece bu adımdaki kategoriler; toplum bilimleri, fen bilimleri, sanat, düşünce ve değerler, eşya eğitimi, doğa, toplum, eşya şeklinde oluşturulmuştur.

Bu kategorilerden “düşünce ve değerler” başlığı kendi içinde değerleri barındırdığından bu başlık ayrıca ele alınmış ve buna yönelik olarak kategoriler kapalı yaklaşım benimsenerek 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'ndaki kök değerler merkeze alınmıştır.

Hayat bilgisi dersi ile ilgili alan yazın taranarak dersin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlar “öğrencinin içinde bulunduğu ortam, hazırbulunuşluk, kazanımlar ve eğitim biliminin özellikleri” kategorilerden oluştuğu görülmüştür (Nas, 2003; Ülgen, 1997; Karabağ, 2009; Kabapınar, 2007; Senemoğlu, 2012) ve kategoriler bu adlarla oluşturulmuştur. Bu kategorilerden “eğitim biliminin özellikleri” başlığı gelişim dönemlerini içerdiğinden buna yönelik olarak kategoriler kapalı yaklaşım benimsenerek gelişim ile ilgili alan yazın taranmış ve gelişimin genellikle yedi başlık altında incelendiği görülmüştür (Berk, 2013; Ersanlı 2005; Gander ve Gardiner, 2004; Kıldan ve Pektaş, 2009; Piaget, 2004; Santrock, 2011a; Smith-Trawick, 2013; Senemoğlu, 2012; Santrock, 2011b; Yapıcı ve Yapıcı, 2005). Dil gelişimi, ahlaki gelişim, duygusal gelişim, zihinsel gelişim, fiziksel gelişim, kişilik gelişimi ve sosyal gelişim oluşturulan kategoriler olmuştur.

Hayat bilgisi dersi ile ilgili alan yazın taranarak (Brückl, 1932; Baymur, 1937; Binbaşıoğlu, 1995; Sönmez, 2005; Baysal, 2006; Karabağ, 2009; Tay, 2017) dersin ilkeleri; çocuğa görelilik, hayatilik, temerküz, mahallilik, ayaniyet, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, kolaydan zora ve yakından uzağa şeklinde belirlenmiştir.

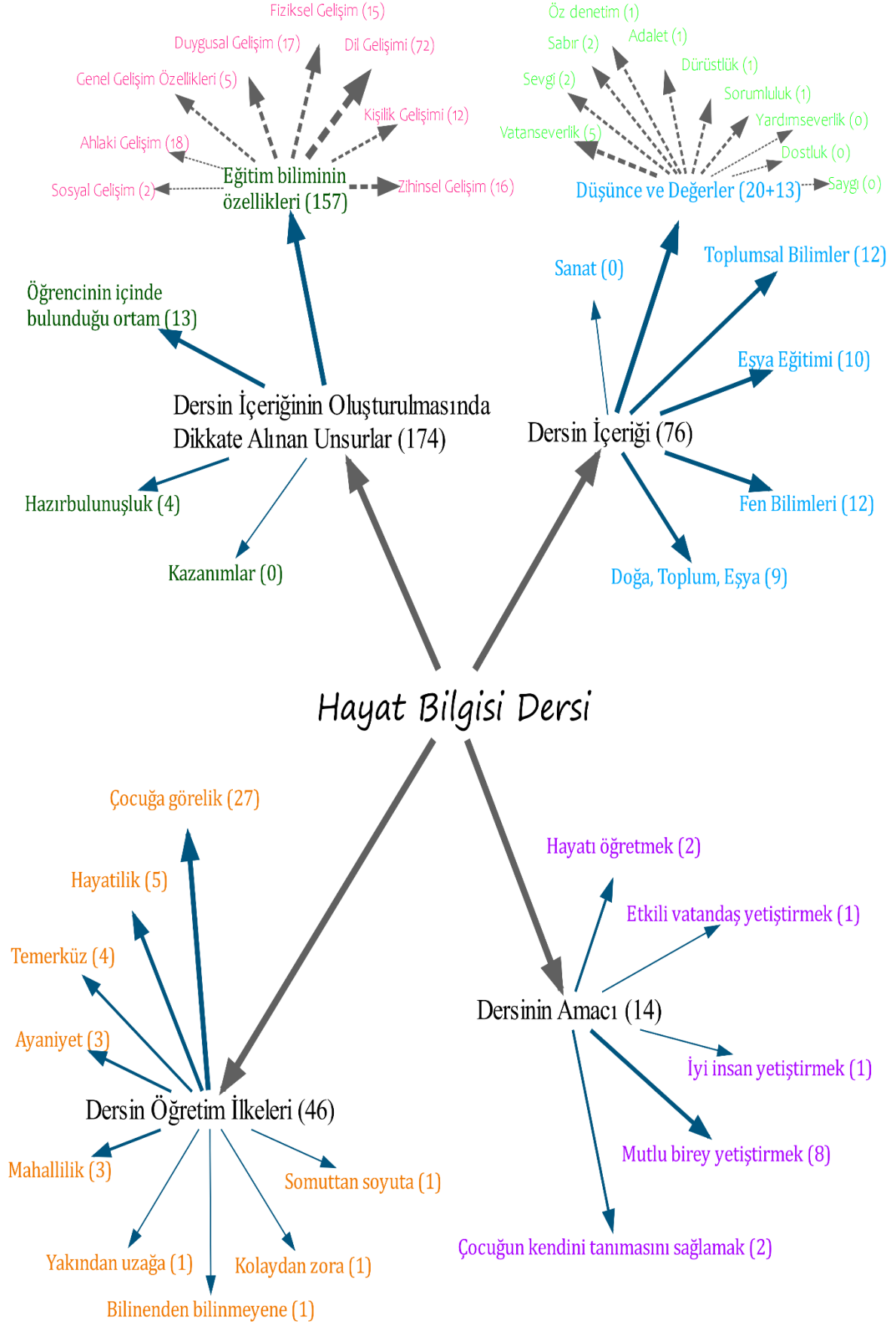
Yukarıda oluşturulan kategoriler, Kırşehir Ahi Evran (3), Gazi (1) ve Uşak (1) Üniversitelerinde görev yapan 5 akademisyenin “uygun”, “düzeltilip kullanılabilir”, “uygun değil” şeklinde görüş ve değerlendirmelerine sunulmuştur. Uzmanların değerlendirmeleri araştırmacıların kategorileriyle karşılaştırılmış ve karşılaştırmalarda Fleiss kappa katsayısı 0,90 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu uyum katsayısı kategorilerin değerlendirmeciler tarafından yüksek güvenilirlikte kullanılabileceğini göstermektedir.

Dokümanlar, her bir ana başlık ve alt problem için kendileri için oluşturulan kategoriler yoluyla analiz edilmiştir. Bu adımda MAXQDA 12 programı kullanılarak kategorilerin frekansları nicel olarak belirlenmiş ve kategoriler arası ilişkiler bulunmaya çalışılmıştır. Bu işlemler rastgele geçilen başlıklardan (alt problemlere ait) 3’ünde araştırmacı ve danışmanı tarafından ayrı ayrı yapılmış ve yapılan bu işlemler Miles ve Huberman (1994)’ın formülü ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{görüş birliği}}{\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}}$) kullanılarak kategori frekanslama durumları arasındaki uyum hesaplanmıştır. Bu hesaplamada uyum 1 olarak hesaplanmıştır. Bir başka ifade ile iki değerlendirmecinin değerlendirmeleri arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda değerlendirmelerin güvenilir olduğu söylenebilir.

MAXQDA 12 programı ile veriler tablo ve şekiller yoluyla sunulmuş ve araştırmacı tarafından yapılan yorumları desteklemek amacıyla dokümanlardan örnek alıntılara yer verilmiştir. Bu alıntılar Emile-E2.-70 ve Emile-E1.-22 şeklinde dokümanlara verilen kodlarla sunulmuştur. Buradaki kodlamada ilk ifade eserin adını, ikinci ifade hangi kitap olduğunu ve üçüncü ifade dokümanın sayfa numarasını göstermektedir. Doküman analizinde son aşama veriyi kullanmadır. Bu adımda verinin değerlendirilmesi, çıkarsamalarda bulunma ve bunların yorumlanması söz konusudur. Araştırmada bu eylemler sonuç, tartışma ve öneriler ile verilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Jean Jacques Rousseau’nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin amacına, dersin içeriğine, ders içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlara ve dersin öğretim ilkelerine yönelik düşünceleri

Şekil 1. Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersine yönelik düşünceleri

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin amacına yönelik düşünceleri

Rousseau'nun Emile eseri hayat bilgisi dersi bağlamında okunduğunda hayat bilgisi dersinin amacına yönelik olarak 14 yerde düşünceleri olduğu tespit edilmiştir. Bu düşüncelerden “mutlu birey yetiştirmek” ifadesinin 8 kez geçtiği görülmektedir. Bu ifadeyi “çocuğun kendini tanımasını sağlamak” ve “hayatı öğretmek” 2’şer kez ile takip ederken “iyi insan yetiştirmek” ve “etkili vatandaş yetiştirmek” 1’er kez ifade edilen düşünceler olmuştur. Söz konusu çıkarımların elde edildiği ifadelerden örnekler aşağıdaki gibidir:

Emile-E2.-70: “her arzu yoksunluğu gerektirir ve duyulan tüm yoksunluklar acı vericidir; öyleyse, mutsuzluğumuz arzularımızla yetilerimizin durumuna bağlıdır; yetileri arzularına denk olan duyarlı bir kimse kesinlikle mutlu bir kimse olacaktır.”

Emile-E1.-12: “Yaşamak benim ona öğretmek istediğim meslektir.”

Emile-E1.-22: “...eğitici de daha önce oluşmuş olarak bulduğu yapay tohumların gelişmesini tamamlar ve çocuğa kendini tanıması, kendinden yararlanması, yaşamayı bilmesi ve kendini mutlu kılması dışında, her şeyi öğretir.”

Emile-E1.-9: “Sivil düzende doğal duyguların önceliğini korumak isteyen kişi ne istediğini bilmiyordur. Her zaman kendisiyle çelişerek, her zaman eğitimleri ile ödevleri arasında bocalayarak ne insan ne de vatandaş olacaktır; ne kendisi ne de başkaları için iyi olacaktır.”

Emile-E1.-11: “Doğal düzende bütün insanlar eşit olduğundan, ortak eğitimleri de insanlık durumudur ve insan olmada iyi yetiştirilmiş biri bununla ilgili meslekleri de kötü yapamaz.”

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin dersin içeriğine yönelik düşünceleri

Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğine yönelik olarak 76 yerde düşünceleri olduğu tespit edilmiştir. Bu düşüncelerden “düşünce ve değerler” kategorisinin 33 kez geçtiği görülmektedir. Bu kategoriyi “fen bilimleri” ve “toplum bilimleri” 12 kez ile takip ederken “eşya eğitimi” 10 kez, “doğa, toplum, eşya” kategorisi 9 kez ifade edilen görüşler olmuştur. Hayat bilgisi dersinin içeriğini oluşturan “sanat” kategorisine ait herhangi bir görüşe rastlanılmadığı tespit edilmiştir. Rousseau'nun hayat bilgisi dersinin içeriğine yönelik düşüncelerinden fen bilimleri, toplum bilimleri, eşya eğitimi, doğa, toplum, eşya kategorilerine ait görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

Emile-E1.-8: “Uygar insan ise paydaya bağlı ve değeri bütünle, yani toplumla ilişkisi içinde olan yalnızca kesirli bir birliktir.”

Emile-E2.-88: “...ben çocuğun on yaşındayken düşünme yetisine sahip olmaksansa, beş kadem boyunda olmasını yeğlerim.”

Emile-E1.-6: “...her birimiz üç türlü öğretmen tarafından yetiştiriliyoruz... Oysa bu üç farklı eğitimin içinde doğanın eğitimi bize bağlı değildir.”

Emile-E1.-44: “Deney derslerden önce gelir.”

Emile-E1.-6: “Bu eğitim bize doğadan ya da insanlardan ve şeylerden gelir.”

Emile-E1.-28: “Çocuklara öğretilecek yalnızca bir bilim vardır, o da insan görevlerinin bilimidir.”

Emile-E2.-117: “...çünkü bunlar nesnelere bilimlere olacaktır.”

Emile-E1.-7: “Kusursuz olmaları için bu üç eğitimin birleşmesi gerektiğinden, öteki ikisini, karşısında hiçbir şey yapamadığımız bu doğanın eğitimine doğru yönlendirmeliyiz.”

Emile-E1.-8: “Öyleyse her şeyi bu ilk düzenlemelere bağlamak gerekir; bu da ancak bizim o üç eğitimimiz farklı ise olabilir.”

Emile-E2.-174: “Ben onun doğadan başka öğretmeni ve nesnelere başka modeli olmasını istemiyorum.”

Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğine yönelik düşüncelerinden oluşturulan “düşünce ve değerler” kategorisine, 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programındaki kök değerler boyutundan bakıldığında programdaki 10 kök değerden 7'sine ait düşüncelerinin olduğu [vatanseverlik (f=5), sevgi (f=2), sabır (f=2), adalet (f=1), dürüstlük (f=1), sorumluluk (f=1) ve öz denetim (f=1)], 3'üne ait (saygı, dostluk ve yardımseverlik) düşüncelerinin olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte Rousseau'nun hayat bilgisi dersinin içeriğini oluşturan düşünce ve değerlere yönelik olarak değer betimlemesine girmeyen 20 yerde düşüncelerinin olduğu da bulgulanmıştır. Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğini oluşturan “düşünce ve değerler” kategorisinin oluşturulmasında ele alınan düşüncelerden bazıları şöyledir:

Emile-E1.-8: “Önemli olan şey, birlikte yaşadığımız insanlara karşı iyi davranmaktır.”

Emile-E2.-154: “Sabır ve metanet de diğer erdemler gibi çocuğun öğrenmeye çalışacağı şeylerdendir: Ancak bu erdemler çocuklara adlarını belleterek değil, daha onlar bu erdemlerin ne olduğunu bilmeden, tattırılarak öğretilir.”

Emile-E2.-85: “Özellikle de görev ve yüküm sözcükleri; ama güç, zorunluluk, güçsüzlük ve zorlama sözcükleri bu sözlükte büyük bir yer almalıdır.”

Emile-E2.-91: “Bu özsaygı kendiliğinden ya da bize bağlı olarak iyi ve yararlıdır ve başkasıyla hiç zorunlu ilişkisi olmadığından, bu açıdan doğal olarak ilgisizdir; ...”

Emile-E1.- 8: “Spartalı dışarıda haris, cimri, insafsız idi, ama surları içinde çıkar gütmeme, hakseverlik, dirlik düzenlik egemendi.”

Emile-E1.- 9: “Hatta vatanını kendinden çok seviyordu.”

Emile-E1.- 10: “...artık vatanın olmadığı yerde vatandaş da olamaz!”

Emile-E1.-9: “Bir şey olabilmek için, kendi olabilmek için ve her zaman tek olmak için özü sözü bir olmak gerekir.”

Emile-E.-8: “Spartalı dışarıda haris, cimri, insafsız idi, ama surları içinde çıkar gütmeme, hakseverlik, dirlik düzenlik egemendi.”

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlara yönelik düşünceleri

Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlara yönelik olarak 140 yerde düşünceleri olduğu tespit edilmiştir. Bu düşüncelerden “eğitim biliminin özellikleri” kategorisinin 122 kez geçtiği görülmektedir. Bu kategoriye “öğrencinin içinde bulunduğu ortam” 13 kez ile takip ederken “hazırbulunuşluk” kategorisi 4 kez ifade edilen görüşler olmuştur. Hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlardan “kazanımlar” kategorisine ait herhangi bir görüşe rastlanılmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu unsurlardan eğitim biliminin özelliklerine yönelik olarak 122 yerdeki düşünceleri 7 ana kategori altında toplanmıştır [dil gelişimi (f=37), ahlaki gelişim (f=18), duygusal gelişim (f=17), zihinsel gelişim (f=16), fiziksel gelişim (15), kişilik gelişimi (f=12), ve sosyal gelişim (f=2)]. Rousseau'nun hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlara yönelik düşünceleri ile ilgili olarak tespit edilen kategori ve kodlara ait görüşlerden örnekler aşağıdaki gibidir:

Emile-E1.-5: “İnsanın, eğitim yerinde eğitilen bir at gibi, kendisi için eğitilmesi gerekir; onu, bahçesindeki bir ağaç gibi, kendi tarzında yetiştirmelidir.”

Emile-E1.-19: “Aile yaşamının çekiciliği ahlaksızlığa karşı panzehirdir.”

Emile-E1.-43: “Herkes az çok kendi zekâsına, zevkine, gereksinimlerine, yeteneklerine, çabasına ve bunları kullanmak için sahip olduğu fırsatlara göre ilerliyor.”

Emile-E1.-63: “Çocuğun ilk gelişmelerinin neredeyse tümü aynı zamanda gerçekleşir. Çocuk konuşmayı, yemek yemeyi, yavaş yürümeyi aynı zamanda öğrenir. Bu, yaşamının tam anlamıyla ilk dönemidir.”

Emile-E1.-49: “O kadar az dikkate değer sanılabilen bu gözyaşlarından insanla evresi arasındaki ilk ilişki doğar: Burada toplumsal düzeni oluşturan bu uzun zincirin ilk halkası meydana gelir.”

Emile-E2.-115: “Platon, çok katı olduğu sanılan devletinde çocukları yalnızca şenliklerle, oyunlarla, şarkılarla, eğlencelerle yetiştirir.”

Emile-E2.-90: “Çocukları yetiştirme işine karışıldığından bu yana, onları yönetmek için rekabet, kıskançlık, heves, kendini beğenmişlik, açgözlülük, alçakça korku, kısacası en tehlikeli tutkular dışında, en çabuk coşan ve daha vücut bile oluşmadan ruhu çarçabuk bozan tutkular dışında başka bir araç düşünülmemiş olması çok tuhaftır.”

Emile-E1.-15: “Bu kadar acımasızca bir zorlamanın onların huyu, karakteri üstünde etki yapmaması mümkün müdür?”

Emile-E2.-65: “Çocuklar duygularını işaretlerin gözle görülür sonucuna göre değerlendirirler.”

Emile-E2.-91: “Eylemlerinde her türlü ahlak anlayışından yoksun olduğundan, ahlak açısından kötü olan ve ne cezayı ne de azarlanmayı gerektiren hiçbir şey yapamaz.”

Emile-E2.-103: “...ahlaksal düşüncelerin öğretilmesinde ne çok yavaş ilerleyebilir ne de her adımda çok güçlenebilirsiniz.”

Emile-E1.-42: “Yeni doğan çocuğun hareketleri, çığlıkları, bilgidен ve iradedен yoksun, tümüyle mekanik sonuçlardır.”

Emile-E2.-118: "...hiçbir çocuğun, harika çocuklar dışında, on iki ya da on beş yaşına kadar gerçekten iki dil öğrenmiş olacağını kesinlikle sanmıyorum."

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin öğretim ilkelerine yönelik düşünceleri

Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersi öğretim ilkelerine yönelik olarak 46 yerde düşünceleri olduğu ve bu düşüncelerin 9 öğretim ilkesi altında toplandığı tespit edilmiştir. Bu kategorilerden "çocuğa görelilik" ilkesinin 27 kez geçtiği görülmektedir. Bu kategoriyi "hayatilik" ilkesi 5 kez ile takip ederken "temerküz" ilkesi 4 kez, "mahallilik" ve "ayaniyet" ilkeleri 3'er kez, "bilinenden bilinmeyene", "somuttan soyuta", "kolaydan zora" ve "yakından uzağa" ilkeleri 1'er kez ifade edilen görüşler olmuştur. 9 öğretim ilkesinin betimlendiği Rousseau'nun görüşlerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

Emile-E1.-47: "...duyumları bilgisinin ilk gereçleri olduğundan, bilgileri ona uygun bir düzen içinde vermek"

Emile-E2.-89: "Öğrencinize yaşına göre davranın. Önce onu toplumdaki yerine koyun ve orada öyle iyi tutun ki bir daha oradan çıkmaya kalkışmasın."

Emile-E1.-21: "...onları, bir gün maruz kalacakları darbelere karşı yetiştirin. Mevsime, iklime, hava değişikliklerine, açlığa, susuzluğa, yorgunluğa karşı vücutlarını dayanıklı kılın; onları Styks Irmağı'nın sularına daldırın."

Emile-E1.-7: "Kusursuz olmaları için bu üç eğitimin birleşmesi gerektiğinden, öteki ikisini, karşısında hiçbir şey yapamadığımız bu doğanın eğitimine doğru yönlendirmeliyiz."

Emile-E1.-28: "Ülkenin yeri insanların kültüründe önemsiz değildir."

Emile-E1.-61: "Köylerde köy yaşamının tüm sertliği içinde beslenmiş olan çocuklar buralarda daha çınlayan bir sese sahip olacaklar, kent çocuklarının o anlaşılmaz kekemeliği onlarda hiç görülmeyecek."

Emile-E1.-47: "Cisimlerin sıcaklığını, soğukluğunu, sertliğini, yumuşaklığını, ağırlığını, hafifliğini hissetmeyi, bunların büyüklüğünü, şeklini ve tüm ayırt edilebilir niteliklerini değerlendirmeyi, bakarak, elle dokunarak, dinleyerek, özellikle de görmeyi dokunmayla karşılaştırarak, parmaklarıyla hissedeceği duyumu gözüyle kestirerek öğrenir."

Emile-E2.-124: "Çocukların kendilerine belletilen masallardan hiçbir şey anlamadıklarını söyledim, çünkü bunları basitleştirmek için ne kadar çok çaba harcansa da, bunlardan alınması istenen ders, çocuğun kafasına anlayamayacağı düşünceleri zorla sokmaya çalışıyor; hatta masalın şiir yanı bu düşünceleri çocuk için akılda tutulması daha kolay, ama anlaşılması daha güç duruma getiriyor."

Emile-E2.-66: "İşte bu yaşta ilk cesaret dersleri alınır ve hafif acılara korkmadan dayanarak, yavaş yavaş büyük acılara dayanmak öğrenilir."

"Emile-E1.-45: "...yeni nesnelere, çirkin, iğrenç, tuhaf hayvanlar görmeye alıştırmalarını istiyorum; ama bu, yavaş yavaş, uzaktan, alışınca kadar sürmeli; onları başkalarının ellediğini göre göre sonunda o da onları eller."

Sonuç ve Tartışma

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin amacına yönelik olarak 14 farklı yerde düşünceleri olduğu görülmektedir. Bu düşüncelerden “mutlu birey yetiştirmek” ifadesi 8 kez geçmektedir. Nitekim 2005 hayat bilgisi dersi öğretim programında yer alan “programın vizyonu” başlığında hayat bilgisi dersinin temel vizyonun mutlu bireyler yetiştirmek olduğu belirtilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). Benzer şekilde Bektaş (2009) hayat bilgisi dersinde önemli bir boyutun öğrencinin mutluluğu olduğunu ve eğer öğrenci okul yaşantılarını severse bu öğrencinin bütün öğrenim hayatının olumlu yönde etkileneceğini ifade etmektedir. Bu da hayat bilgisi dersinin temel amaçlarından birinin çocukları mutlu birey haline getirmek olduğu düşüncesini desteklemektedir. Literatürdeki bu ifadelerle Rousseau'nun düşüncelerinin desteklendiği söylenebilir.

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin amacına yönelik olarak “hayatı öğretmek” ifadesi iki kez kendine hayat bulmuştur. Bektaş'a göre (2009) hayat bilgisi dersi hayatın kendisiyle başlamaktadır. Bununla birlikte hayat ile hayata hazırlanma sürecinin içiçe geçmişliği göz önünde bulundurulduğunda çocuklara hayat bilgisi dersinde hayatı öğretmenin gerekliliği ifade edilmektedir. Bu bağlamda hayat bilgisi dersinde ana amaçlardan birinin çocuklara hayatı öğretmek olduğu söylenebilir.

Emile eserinde Jean Jacques Rousseau'nun hayat bilgisi dersinin amacına yönelik olarak “etkili vatandaş yetiştirmek” ifadesine yer verdiği görülmektedir. Gültekin (2015) ilköğretimin temel amacının, her Türk çocuğunu iyi bir vatandaş olması için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak gerektiğini ve bunun hayat bilgisi dersi ile yapılabileceğini belirtmektedir. Başka bir deyişle hayat bilgisi dersinin amaçlarından birinin etkili vatandaş yetiştirmek olduğunu belirtmektedir.

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin amacına yönelik olarak “çocuğun kendini tanımasını sağlamak” ifadesi iki kez bulgulanmıştır. Tay (2017), ilkokulda yer alan derslerin, çocuğun kendini bilmesine ve tanımasına destek sağlaması beklendiğini ve hayat bilgisi dersinin çocuğun kendini bilmesi ve tanımasına yardım eden ilk ders olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Jean Jacques Rousseau'nun düşüncesinin literatür ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Tay'a göre (2017) literatürde hayat bilgisi dersi ile ilgili tanımlara genel olarak bakıldığında çocuğun kendini tanıması, doğal ve toplumsal çevreye uyum sağlaması, iyi bir insan ve vatanşdaş olması ifadelerinin öne çıktığını belirtmektedir. Benzer bir şekilde Gültekin (2015) de hayat bilgisi dersinin; iyi insan yetiştirmek, iyi bir vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimlerin ve doğa bilimlerinin yaşama yönelik konularını kaynaştırarak bir bütünlük içerisinde ele alan bir ilkokul dersi olduğunu ifade etmektedir.

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin amacına yönelik olarak bulgularan “çocuğun kendini tanımasını sağlamak”, “iyi insan yetiştirmek” ve “etkili vatandaş yetiştirmek” ifadelerinin literatür ile desteklendiği görülebilir.

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğine yönelik olarak 76 yerde düşünceleri olduğu bulgulanmıştır. Bu düşüncelerde “düşünce ve değerler” ifadesi 33 kez geçmektedir. Aladağ (2016) eğitimin önemli öğelerini oluşturan ve ahlaki nitelik taşıyan değerlerin hayat bilgisi dersi aracılığıyla bireylere kazandırdığını ifade etmiştir. Gülerüz'e göre (2008) toplumlar tarihsel süreç içerisinde kendilerine uygun, yaşamalarını kolaylaştıran değerler üretirler. Bunlar gelecek kuşaklara aktarılırlar, bu ortak değerler insanların kolay anlaşmasını, aynı duyguların paylaşılmasını

sağlar. Düşünme; akıl yürütme, problem çözme, bir olayı inceleme, bir olayı irdeleme, yansıtma ve eleştirme gibi zihinsel süreçleri içermekte, kavramlar veya olaylar arasında anlamlı bağlantılar kurmaya ve sonuçlar çıkarmaya dayanmaktadır. Bu da hayat bilgisi dersi içeriğinin bir parçası olan düşünce ve değerlerin gerekliliğine işaret edebilir. Bu bağlamda Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinin 33 yerinde “düşünce ve değerler” ifadesine yönelik düşüncelerinin var olması hayat bilgisi dersi ve eğitimine yönelik Jean Jacques Rousseau'nun önemli bir öngörüsü olduğu anlamına gelebilir.

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğine yönelik olarak “fen bilimleri” ifadesinin 12 kez geçtiği görülmektedir. Özdemir' e göre (1998) hayat bilgisi dersinde, çocuğa içinde bulunduğu doğal çevre inceletilerek; çevre sorunları hakkında doğru ve sağlam bilgiler kazandırmak, çevreyi tanımak, çevreye uyum için gerekli beceri ve davranışları öğretmek amaçları ön planda yer almaktadır. Karatekin (2016) ise hayat bilgisi dersi öğretimi sayesinde çocuğun sosyal ve bilişsel beceri kazanması sağlanabilir, çocuğun doğasında olan hareket ihtiyacı yapılacak etkinlikler ile karşılanabilir, çocuk doğanın güzellikleri ile ruhunu besleyebilir ve doğayla temasa geçerek doğaya yönelik olumlu tutumlara ve davranışlara sahip olabileceği düşüncesindedir.

Güleryüz'e göre (2008) her çocuğun içinde doğduğu, yaşayıp geliştiği bir doğa vardır. Bu doğaya dair değişik düzeyde birçok bilgi alanı çocuğu kuşatmaktadır. Çocuğu kuşatan bu bilgi alanı ile ilgili olarak çocuğun edinmesi gereken bilgi, beceri, değer, tutum ve alışkanlıkların olduğu söylenebilir. Bu edinimler ilköğretimde ilk olarak hayat bilgisi dersi ile sağlanmaktadır. Hayat bilgisi dersi içinde yer alan doğa bilimleri ile ilgili edinimlerin genel anlamda fen eğitimi ile ilgili olduğu hatta hayat bilgisi dersinin bu yönü ile fen eğitimine yönelik hazırbulunuşluğu sağladığı iddia edilebilir. Kıldan ve Pektaş'a göre ise (2009) fen eğitimi çocuğun karşılaştığı nesnelere, olayları ve bunların ilişkilerini gözleyip, inceleyip araştırması ve sonuçlara varması olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda fen etkinlikleri, fen ve doğa bilimlerine ilişkin bilgilerin çocuğa aktarımı değil, çocuğun fen ve doğa olaylarını yaparak yaşayarak öğrenmesidir (Ulçay, 1989). Farklı bir bakış açısı ile fen eğitiminin, öğrencilerin bilimsel düşünceleri, olaylara eleştirel yaklaşımları, yaratıcılıklarını geliştirmeleri, teknolojik yeniliklere ve değişikliklere kolayca uyum sağlamaları için gerekli olduğu düşünülmektedir (Akpınar ve Ergin, 2005). Bu düşünceler fen bilimlerinin hayat bilgisi dersinin içeriğinde olmasının gerekliliğini gösterebilir. Nitekim Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde çocukların eğitimlerine yönelik fen bilimine dair konuların öğretilmesine değinmesi ile yukarıdaki açıklamaların birbirini desteklediği anlamına gelebilir.

Emile eserinde Jean Jacques Rousseau'nun hayat bilgisi dersinin içeriğine yönelik olarak “toplumsal bilimler” ifadesine 12 kez yer verdiği görülmektedir. Kabapınar (2007) toplumsal bilimleri “insanı, toplumu ve bunlarla ilişkisi çerçevesinde çevreyi konu alanı edinerek insan-toplum ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimlerini geliştirmesine olanak sağladığı gibi bireyin kendisini keşfedişinin ortamını hazırlar” şeklinde ifade etmiştir. Sönmez'e göre (2005) sosyal bilimler, insanlar tarafından üretilen gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu süreç sonunda elde edilen dirik bilgiler bütünüdür. Bir başka tanıma göre sosyal bilimler, insanın insanla ve çevresiyle etkileşiminden doğan bilgilerin, insani ve toplumsal yönlerinin kanıtlanma temel prensibi ile oluşturulan bilimler topluluğuna denilebilmektedir (Tay, 2015). Bu bağlamda toplumsal bilimin bireye kazandırılmasında en uygun dersin hayat bilgisi dersi olduğu söylenebilir.

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğine yönelik olarak “eşya eğitimi” ifadesi 10 kez kendine hayat bulmuştur. Binbaşıoğlu (2003) hayat bilgisi dersinin asıl konusunun çocuğun içinde bulunduğu çevredeki nesnelere öğretildiğini ifade etmiştir. Brückel'e göre

(1932) Eflatun, hayat bilgisi dersinin düşünce temelini, öğrencinin mümkün olduğunca eşyaya yaklaştırılması, eşyayı gözlemlemesi ve kullanması gerektiği görüşünü ileri sürdüğünü ifade etmiştir.

Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğine yönelik olarak “doğa, toplum, eşya” ifadesi 9 kez bulgulanmıştır. Akınoğlu'na göre (2003) hayat bilgisi dersi konularının temeli doğa, toplum ve eşyadır. Rousseau Emile'in birinci kitabında (*Emile-E1.-6*) “Zayıf olarak doğuyoruz ve güce gereksinimimiz var; her şeyden yoksun olarak doğuyoruz ve yardıma gereksinimimiz var; aptal olarak doğuyoruz ve düşünme yetisine gereksinimimiz var. Doğduğumuzda sahip olmadığımız ve büyüdüğümüzde gereksinim duyduğumuz her şey bize eğitimle verilir. Bu eğitim bize doğadan ya da insanlardan ve şeylerden gelir.” şeklindeki açıklamasıyla doğumdan itibaren gereksinim duyduğumuz hemen hemen herşeyin bize doğadan, insanlardan yani toplumdaki ve eşyalardan geldiğini belirtmektedir. Bununla ilgili olarak yine Emile'in birinci kitabında farklı özelliklerin farklı eğitimler yoluyla edinildiğini betimlediği görülmektedir. Buna yönelik (*Emile-E1.-6*) “Yetilerimizin ve organlarımızın içsel gelişmesi doğanın eğitimidir; bu gelişmenin bize öğretilen kullanımı da insanların eğitimi, bizi etkileyen nesnelere hakkında kendi deneyimimizle edindiğimiz bilgi de şeylerin eğitimidir.” ifadesi örnek gösterilebilir. Burada yetilerimizin ve organlarımızın gelişimini doğanın eğitimi ile, yetilerimizin ve organlarımızın kullanımını insanların eğitimi ile ve deneyimlerimizin oluşmasında ise şeylerin (eşyaların) eğitimi ile gerçekleştiğini ifade etmektedir.

Rousseau Emile kitabında (*Emile-E1.-7*) “Kusursuz olmaları için bu üç eğitimin birleşmesi gerektiğinden, öteki ikisini, karşısında hiçbir şey yapamadığımız bu doğanın eğitimine doğru yönlendirmeliyiz.” şeklindeki açıklamasıyla hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında temel alınacak toplulaştırma ilkesine de atıfta bulunarak hayat bilgisi dersinin içeriğindeki doğa, toplum ve eşyanın birlikte verilemesi gerektiğini işaret ettiği düşünülebilir. Hayat bilgisi dersinin bu üç alanı bir bütün haline veriyor olması Rousseau'nun görüşünün desteklediği anlamına gelebilir.

Yukarıda açıklamalar çerçevesinde Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinde hayat bilgisi dersinin içeriğine yönelik olarak bulguların “düşünce ve değerler”, “fen bilimleri”, “toplumsal bilimler”, “eşya eğitimi” ve “doğa, toplum, eşya” ifadelerinin literatür ile desteklediği görülebilir.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan biri de Rousseau'nun eserinde 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programındaki kök değerlerden 7'sine ait düşüncelerinin olduğudur. Kök değerlerden “vatanseverlik” değerinin en çok ifade olarak geçen değer olduğu bu değeri “sevgi” ve “sabır” değerleri ve ardından da “adelet”, “dürüstlük”, “sorumluluk” ve “öz denetim” değerlerinin izlediği tespit edilmiştir. Bunun yanında 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında yer alan “yardımseverlik”, “saygı” ve “dostluk” değerlerine ait herhangi bir görüşe rastlanılmamıştır.

Rousseau'nun hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlara yönelik düşünceleri Emile eserinin birinci kitabında 82, ikinci kitabında 58 yerde tespit edilmiştir. Bu görüşler ele alındığında en çok “eğitim biliminin özellikleri” kategorisine ait düşüncelerinin varlığı söz konusudur. “Eğitim biliminin özellikleri” kategorisi, Emile eserinin birinci ve ikinci kitabının toplamında 122 yerde bulgulanmış ve bu düşünceler 7 ana kategori altında toplanmıştır. Bunlar şöyledir:

1. Dil Gelişimi (37)
2. Ahlaki Gelişim (18)
3. Duygusal Gelişim (17)

4. Zihinsel Gelişim (16)
5. Fiziksel Gelişim (15)
6. Kişilik Gelişimi (12)
7. Sosyal Gelişim (2)

Gelişim ve öğrenme ile ilgili literatür incelendiğinde genel olarak gelişim boyutlarının yukarıda ifade edilen 7 boyutu içerdiği görülmektedir (Berk, 2013; Ersanlı, 2005; Gander ve Gardiner, 2004; Kıldan ve Pektaş, 2009; Piaget, 2004; Santrock, 2011a; Smith-Trawick, 2013; Senemoğlu, 2012; Santrock, 2011b; Yapıcı ve Yapıcı, 2005). Bu açıdan bakıldığında Emile'in tüm genel gelişim boyutlarını içerdiği söylenebilir.

Rousseau'nun Emile eserlerinde dil gelişimi ile ilgili olarak ekspresif dil (anlatıcı dil) ile reseptif dil (alıcı dil) ana başlıkları altında dil gelişimine yönelik bulgular elde edilmiştir. Rousseau Emile'in birinci kitabında (Emile-E1-15) "İlk çıkardıkları ses ağlama demez misiniz?" ve (Emile-E1-22) "Çocuk doğarken bağırır; ilk çocukluğu ağlamakla geçer." şeklindeki açıklamalarının ekspresif dil (anlatıcı dil) gelişimi ile ilgili 1. aydaki "ağlar, rastgele sesler çıkarır." gelişim özelliğine örnek gösterilebilir.

Ahlaki gelişim ile ilgili Rousseau'nun 1. ve 2. kitabında 18 farklı yerde düşünceleri olduğu görülmektedir. Bu düşüncelerinin 0-10 yaş aralığına denk gelen birinci düzey gelenek öncesi ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Birinci düzey gelenek öncesi düzeyde çocuk olayları sonuçlarına göre değerlendirir. Ceza verilen davranış suçtur. Ödül getiren davranış iyidir (Bacanlı, 2006). Benzer şekilde Yılmaz da (2019) yaptığı çalışmada Ahlak eğitiminde ilk yaşların çok önemli olduğunu vurgulayan Rousseau'nun, bu dönemi insan yaşamının en tehlikeli dönemi olduğunu vurguladığını ve çok dikkat edilmesi gerektiğini ifade ettiğini, çocuğun bu dönemde kötülüklerle karşılaşmaması gerektiğini, çocuğun iyilik yönünde eğitilirken eğer bir kötülük de öğrenecekse hiç eğitim verilmemesinin daha doğru olduğunu, bu dönemde amaç yüreği kötülüklerden, zihni yanlışlardan korumak olduğunu üzerinde durduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan ele alındığında Yılmaz'ın (2019) bulgusu ile araştırmanın bulgusunun örtüştüğü söylenebilir. Bu bağlamda Rousseau'nun da Emile'in ikinci kitabında (Emile-E2.-65) "Çocuklar duygularını işaretlerin gözle görülür sonucuna göre değerlendirirler." ve (Emile-E2.-91) "Eylemlerinde her türlü ahlak anlayışından yoksun olduğundan, ahlak açısından kötü olan ve ne cezayı ne de azarlanmayı gerektiren hiçbir şey yapamaz." ifadesi gelenek öncesi düzeydeki çocukların özellikleri ile örtüştüğü görülmektedir.

Arı (2003)'ya göre gelenek öncesi düzeyin temel özelliği otoriteye körü körüne bağlılık ve karşılıklı somut bireysel çıkarılara dayalı ilişkidir. Kuvvetli olan kazanır düşüncesi temel felsefedir. Rousseau Emile'in birinci kitabında (Emile-E1.-53) "Ancak çocuklar çevrelerindeki insanlara komutayı ellerinde tuttukları aletler gözyle bakarak, eğilimlerine uymak ve kendi zayıflıklarını telafi etmek için bu insanları kullanırlar." ve (Emile-E2.-129) "Aslanın kişilerden biri olduğu –genellikle masalların en parlak kişisidir– tüm masalarda çocuk kendisini aslan gibi görmekten geri kalmaz ve bir şeyin paylaşımını yönetirken aslanı örnek alarak iyice bilgilendiği için, her şeyi ele geçirmeye büyük özen gösterir." açıklamaları ile literatürdeki gelenek öncesi düzey açıklamalarının birbirini desteklediği söylenebilir.

Duygusal gelişim ile ilgili Rousseau'nun 1. ve 2. kitabında 17 farklı yerde düşüncesi tespit edilmiştir. Bu düşüncelerinin 0-2 ve 2-7 yaş aralığına ait olduğu görülürken 7-12 yaş aralığı ile ilgili herhangi bir düşünceye rastlanılmamıştır.

Rousseau'ya göre (Emile-E1.-48) "...hissettikleri şey hoşsa çocuklar bundan sessizce haz alırlar; hoş değilse, bunu kendi dilleriyle anlatıp yatıştırılmak isterler." Smith-Trawick'e göre (2013) ilkökul düzeyindeki çocuklar, eğer öğretmen açık bir şekilde duygularını belli ediyorsa ve yumuşak ama akıcı bir ses tonu varsa, onu daha dikkatle takip etmektedirler. Çocukların duygusal gelişimine uygun olarak öğretmenlerin duyguyu ön plana almaları bu dönem çocuklarının hoşuna gidebilecektir.

Rousseau'nun 1. ve 2. kitabında zihinsel gelişim ile ilgili 16 farklı yerde düşünceleri olduğu görülmektedir. Bu düşüncelerinin 6'sının somut işlemler, 4'ünün işlem öncesi ve 3'ünün duygusal motor ile ilgilidir.

Çocuğa verilecek bilgilerin çocuğun anlayışına uygun olması yani onun ihtiyacı olduğu kadarının yine onun seviyesine uygun olacak şekilde verilmesi gerekmektedir. Yetişkinlerin dünyayı algılayışı ile çocukları aynı değildir (Tay, 2017). Rousseau Emile'in birinci kitabında (Emile-E1.-47) "...duyumları bilgisinin ilk gereçleri olduğundan, bilgileri ona uygun bir düzen içinde vermek, belleğinin bunları bir gün aynı düzen içinde idrak gücüne aktarmasını sağlamak demektir." şeklindeki açıklamasıyla bu duruma örnek sunmuştur.

Berk'e göre (2013) somut işlemler döneminde soyut kavramlar üzerinde işlem yapılamamaktadır. Nitekim Rousseau Emile'in ikinci kitabında (Emile-E2.-85) "Güdülen çifte bir yer almalıdır. Olgunluğa ermeden tinsel varlıklar ve toplumsal ilişkiler konusunda herhangi bir düşünceye sahip olunamaz.", (Emile-E2.-87) "İyilikle kötülüğü tanımak, insanlık görevlerinin nedenini sezme bir çocuğun işi değildir." ve (Emile-E2.-120) "Bu eylemleri tinsel ilişkileriyle değerlendirirseniz, o ilişkileri öğrencilerinize anlatmaya çalışın; o zaman tarih dersinin onların yaşlarına uygun olup olmadığını görürsünüz." şeklindeki betimler bu duruma örnek niteliğindedir.

7-10 yaşındaki çocuklar, güçlü pozisyonda olduklarını düşündükleri kişilerin söylediklerine büyük dikkat göstermekteydiler (Blugental, Lyon, Lin, McGrath ve Bimbela, 1999'dan akt. Smith-Trawick, 2013). Bu yaşta çocuklar, eğer öğretmen açık bir şekilde duygularını belli ediyorsa ve yumuşak ama akıcı bir ses tonu varsa, onu daha dikkatle takip etmektedirler (Smith-Trawick, 2013). Rousseau Emile'in ikinci kitabında (Emile-E2.-111): "Ancak yüreklerinin henüz hiçbir şey duyumsamadığı bir yaşta çocuklara alışkanlığı kazandırılmak istenen edimleri, onlar bunları sağduyuyla ve iyilikseverlikle yapabilecek duruma gelinceye kadar, taklit ettirmek pekâlâ gerekir. İnsan taklitçidir." şeklindeki açıklamaları ile 7-10 yaşındaki çocukların literatürde betimlenen özelliklerinin aynı yönde olduğu söylenebilir.

Rousseau'nun 1. ve 2. kitabında fiziksel gelişim ile ilgili 15 farklı yerde düşünceleri olduğu görülmektedir. Bu düşüncelerinin 10'unun 3-6 yaş, ve 1'inin 0-2 yaş ile ilgili olduğu görülürken hayat bilgisi dersi kapsamında ele alınacak 6-12 yaş aralığı ile ilgili herhangi bir düşünceye rastlanılmamıştır.

Rousseau'nun 1. ve 2. kitabında kişilik gelişimi ile ilgili 12 farklı yerde düşünceleri olduğu görülmektedir. Bu düşüncelerinin 9'u genel olarak kişilik gelişimi ile ilgili iken 2'si 6-12 yaş ve 1'i 0-1 yaş ile ilgilidir. 1-3 yaş ve 3-6 yaş aralıkları ile ilgili herhangi bir düşünceye rastlanılmamıştır.

Senemoğlu'na göre, (2012) bu dönemde; çocukta işi planlama, iş birliği yapma, öğrenme ve işi başarma özel bir öneme sahiptir. Başarma, çalışkanlık duygusunu getirir ve çocuğun kendine ve yeteneklerine karşı olumlu bir tutum geliştirmesine yardım eder. Bu da gelecekteki akademik öz güvenin temelini oluşturmaktadır. Aksi, çocuğun kendine karşı olumsuz tutum geliştirmesine yol açacaktır. Rousseau Emile'de (Emile-E2.-94) "Önce, karakterinin ilk tohumunun tam bir serbestlik içinde ortaya

çıkmasına izin ver, onu bütünüyle en iyi şekilde görebilmek için ne türlü olursa olsun zorlama. Bu serbestlik zamanının onun için bir kayıp olduğunu mu düşünüyorsun? Tam tersine, en iyi şekilde kullanılmış olacaktır, çünkü daha değerli bir zamanda tek bir anı bile kaybetmemeyi böyle öğreteceksiniz: Oysa ne yapılması gerektiğini bilmeden davranmaya başlarsanız, rastgele davranmış olursunuz; aldanişla karşı karşıya kaldığınız için, başladığınız noktaya geri dönmeniz gerekecektir. Ulaşmak için daha az acele etmiş olmanıza oranla erişebileceğiniz amaçtan daha çok uzaklaşmış olursunuz. Hiçbir şey kaybetmemek istediği için çok kaybeden cimri gibi davranmayın. Daha ileri bir yaşta fazlasıyla kazanacağınız bir zamanı ilk yaşta feda edin.” ifadesine örnek sunmuştur.

Sosyal gelişim ile ilgili Rousseau'nun 1. ve 2. kitabında 2 farklı yerde düşünceleri olduğu görülmektedir. Bu düşüncelerinin 1'i genel olarak sosyal gelişim ile ilgili iken 2'i de bebeklik dönemi ile ilgilidir. Rousseau Emile eserinin 2. kitabında (Emile-E2.-115) “Platon, çok katı olduğu sanılan devletinde çocukları yalnızca şenliklerle, oyunlarla, şarkılarla, eğlencelerle yetiştirir.” şeklindeki ifadesi ile çocukların şenliklerle, oyunlarla, şarkılarla, eğlencelerle yetiştirilmesini önermektedir. Nitekim Ersanlı'ya göre (2005), sosyal gelişim özelliklerine göre 6 yaşındaki çocuklar daima birinci ve en iyi olmak isteğindeyken 7 yaşında konuşmaktan, tartışmaktan hoşlanmaktadırlar ve çevresindekilerin kendileriyle ilgili düşüncelerine önem vermektedirler. 8 yaşında davranışları düzenli ve tutarlıdır. 9 yaşında arkadaşları ailesinin yerini almaya başlamıştır ve 10 yaşında klik ve çeteleşme eğilimleri ortaya çıkmaktadır. Çocuğun sosyalleşmesinde oyun ve çocuk çeteleri oldukça önemlidir. Öğretmenlere çocukların sosyal gelişim özelliklerine uygun olarak hayat bilgisi dersinde oyunlardan sıkça yararlanmaları önerilebilir.

Rousseau'nun hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlara yönelik düşüncelerinden “öğrencinin içinde bulunduğu ortam” ile ilgili olarak her iki kitabında toplam 13 yerde düşüncelerinin olduğu görülmektedir.

Tay'a göre (2017) öğretimin öncelikli amacı öğrencinin yaşadığı çevreye etkin ve dengeli bir şekilde uyumunu sağlamak olduğundan çocuğun ailesinden ve yaşadığı toplumsal çevreden getirdikleri bu süreçte önemli ve etkili olmaktadır. Bununla birlikte çocuğun her iki ortamdan getirdiği özellikleri dikkate almayan bir içeriği kazandırma çabası boşa emek harcamak anlamına gelebilecektir. Dolayısıyla çocuğun her iki çevreden getirdiklerini dikkate almak yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene ve yerellik ilkesininin dikkate alınması anlamına gelecektir. Bu bağlamda her iki ortamın dikkate alınarak esneklik ilkesinin işe koşulmasıyla hayat bilgisi dersi içeriğinin belirlenmesi uygun olabilecektir. Benzer şekilde Sönmez (2010) hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında öğrencinin içinde yaşadığı ortamın kapsamın belirlenmesinde etkili olduğunu belirtmektedir. Eğer öğrenci kırsal kesimde yaşıyorsa kazanımlar buna uygun olarak ağırlıklı kırsal kesim ile ilgili, kentsel kesimde yaşıyorsa da kentsel yaşam ile ilgili olması gerektiğini açıklamaktadır. Bu açıklamalar dikkate alındığında Rousseau'nun Emile eserinin birinci kitabındaki (Emile-E1.-5) “İnsanın, eğitim yerinde eğitilen bir at gibi, kendisi için eğitilmesi gerekir; onu, bahçesindeki bir ağaç gibi, kendi tarzında yetiştirmelidir.”, (Emile-E1.-28) “Ülkenin yeri insanların kültüründe önemsiz değildir; insanlar olabilecekleri her şeyi yalnızca ılıman iklimlerde olurlar. Sert iklimlerin elverişsizliği apaçiktir. Bir insan bir ülkede, orada sürekli olarak kalmak için bir ağaç gibi dikilmemiştir ve sert iklimlerin birinden bir başkasına varmak üzere yola çıkan kişi, orta noktadan yola çıkan kişinin aynı sınıra varmak için kat ettiği yolun iki mislini kat etmek zorundadır.” ve (Emile-E1.-61) “Köylerde köy yaşamının tüm sertliği içinde beslenmiş olan çocuklar

buralarda daha çınlayan bir sese sahip olacaklar, kent çocuklarının o anlaşılmaz kekemeliği onlarda hiç görülmeyecek.” şeklindeki ifadelerinin birbirini desteklediği söylenebilir.

Rousseau'nun hayat bilgisi dersinin içeriğinin oluşturulmasında dikkate alınan unsurlara yönelik düşüncelerinden “hazırbulunuşluk” ile ilgili olarak her iki kitabında toplam 4 yerde düşüncelerinin olduğu görülmektedir.

Kabapınar'a göre (2007) hayat bilgisi dersinin işlenişinde çocuğun doğumundan itibaren geçen 6-7 yıldan bu yana dünyayı nasıl anlamlandırıldığına ilişkin deneyimleri merkeze almanın önemi belirtilmektedir. Karabağ ise (2009) hayat bilgisi dersinde kazandırılacak olan bilgilerin çocuğu bir üst eğitim basamağına hazırlayacağını belirtmektedir. Tay ise (2017) hayat bilgisi dersinde çocuklara kazandırılacak bilgi, beceri, değer, tutum ve alışkanlıkların ne kadarının ve ne düzeyde çocuklarda var olduğunun bilinmesinin, bu dersin öğretiminin başarıya ulaşması için gerekli olduğunu belirtmektedir. Bu açıklamalar çerçevesinde Rousseau'nun Emile eserindeki (Emile-E2.-123) “Onun bu ilk yetisini geliştirmenin gerçek sanatı, bu nesnelere seçiminde, tanıyabildiği nesnelere durmadan ona sunarken, bilmemesi gerekenleri de ondan saklamakta gösterilecek özende yatar ve böylece gençliğinde eğitime, ömrü boyunca da davranışlarına yardımcı olacak bir bilgiler deposu oluşturmaya bu şekilde çalışmak gerekir.” ve (Emile-E1.-43) “Herkes az çok kendi zekâsına, zevkine, gereksinimlerine, yeteneklerin, çabasına ve bunları kullanmak için sahip olduğu fırsatlara göre ilerliyor.” düşünceleri değerlendirildiğinde onun da çocuklara kazandırılacak her türlü şeyde hazırbulunuşluğun önemli olduğunu belirttiği kanısı ortaya çıkabilir.

Rousseau'nun Emile eserlerinin birinci ve ikinci kitabında hayat bilgisi dersi öğretim ilkelerine yönelik olarak 46 yerde düşünceleri olduğu ve bu düşüncelerin 9 öğretim ilkesi altında toplandığı görülmektedir. Bu ilkeler sırası ile “çocuğa görelilik” (27 kez), “hayatılık” (5 kez), “temerküz” (4 kez), “mahallilik” (3 kez), “ayaniyet” (3 kez), “bilinenden bilinmeyene”, (1 kez), “somuttan soyuta”, (1 kez), “kolaydan zora” (1 kez) ve “yakından uzağı” (1 kez) şeklindedir. Hayat bilgisi dersinin öğretiminde dikkate alınması gereken ilkeler alan yazında birçok kaynakta verildiği görülmektedir (Brückl, 1932; Baymur, 1937; Binbaşoğlu, 1995; Sönmez, 2005; Baysal, 2006; Karabağ, 2009; Tay, 2017). Bu kaynaklarda verilen ilkeler ile Rousseau'nun Emile eserlerinde bahsettiği ilkeler birbiri ile benzeşmektedir.

Rousseau'nun Emile'de (Emile-E2.-131) “Tüm bunlardan daha güvenilir olan, ama her zaman unutulmuş bir yol vardır ki bu, öğrenme isteğidir. Çocukta bu isteği uyandırın, sonra yazı masalarınızı, zarlarınızı bir yana bırakın; o zaman her yöntem ona uygun olacaktır.” şeklindeki ifadesi öğrenciye görelilik ya da çocuğa görelilik ilkesini ifade ettiği söylenebilir. Nitekim Küçükahmet, (2003) çocuğa görelilik ilkesini “öğrencilerin ilgileri, heyecanları ve öğrenme merakları öğretimde tüm faaliyetlerin sermayesidir ve öğrencinin yapıcı ve yaratıcı olarak yetiştirilmesi bu sermayenin en verimli biçimde ele alınması ve tüm faaliyetlerin öğrenciye göre ayarlanmasıyla gerçekleşmektedir” şeklinde betimlemektedir. Bununla birlikte Büyükkaragöz ve Çivi (1997) ile Çebi (1985)'ye göre, öğrenciye görelilik ilkesi “öğretimdeki başarının temelinde, öğrencilerin tanınması, öğretim faaliyetlerini onların özellik ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesini esas alan, çocuğun düzeyine uygunluk ile tatmin edicilik gereklerinin birbirini bütünlemesi” olarak tanımlanmaktadır.

Rousseau'nun (Emile-E1.-5) “İnsanın, eğitim yerinde eğitilen bir at gibi, kendisi için eğitilmesi gerekir; onu, bahçesindeki bir ağaç gibi, kendi tarzında yetiştirmelidir.”, şeklindeki açıklamasında *kendi*

tarzında yetiştirmek, (Emile-E2.-70) “...insanı insanın içinde, çocuğu çocuğun içinde ele almak gerekir.” şeklindeki açıklamasında *çocuğu çocuğun içinde ele almak*, (Emile-E2.-98) “...tüm dikkatinizi bu örneklerin onun zihninde ona uygun bir şekilde iyice yerleşmesine verin.” şeklindeki açıklamasında *onun zihninde ona uygun*, (Emile-E2.-124) “Çocuklar için anlaşılabilir ve yararlı hiçbir yanı olmayan ve onlara başka masallarla karıştıkları için hiç gereği yokken diğerleriyle birlikte öğretilen bir sürü masalı saymayarak, yazarın özellikle çocuklar için yazılmış gibi görünen masallarıyla yetinelim.” şeklindeki açıklamasında *özellikle çocuklar için yazılmış*, (Emile-E2.-88) “Çocukların kendilerine özgü görme, düşünme, hissetme biçimleri vardır; bunların yerine kendimizinkileri koymak istemekten daha akılsızca bir şey olamaz ve ben çocuğun on yaşındayken düşünme yetisine sahip olmaktansa, beş kadem boyunda olmasını yeğlerim.” şeklindeki açıklamasında *çocuğun kendilerine özgü görme, düşünme, hissetme biçimleri vardır*, (Emile-E2.-89) “Öğrencinize yaşına göre davranın. Önce onu toplumdaki yerine koyun ve orada öyle iyi tutun ki bir daha oradan çıkmaya kalkışmasın.” şeklindeki açıklamasında *öğrencinize yaşına göre davranın*, (Emile-E2.-123) “...hangi yaş için olursa olsun hiçbir yarar sağlamayan, onun o üzücü ve verimsiz çocukluğunu bunaltan tüm sözcükler kazınsın diye değil, anlayabildiği ve onun için yararlı, onun mutluluğunu ilgilendiren ve onu bir gün görevleri konusunda aydınlatması gereken tüm düşünceler oraya erkenden silinmez harflerle yazılsın ve onun ömrü boyunca varlığına ve yetilerine uygun bir biçimde davranmasına yarasın diye veriyor.” şeklindeki açıklamasında *anlayabildiği ve onun için yararlı, onun mutluluğunu ilgilendiren ve onu bir gün görevleri konusunda aydınlatması gereken tüm düşünceler*, (Emile-E2.-124) “La Fontaine’in masalları tüm çocuklara öğretiliyor, ama içlerinde bunları anlayan bir teki bile yoktur; anlasalardı, bu daha beter olurdu, çünkü masaldan çıkan ahlak dersi o kadar karışık ve yaşlarına göre o kadar oransızdır ki onları erdemden çok kötülüğü itecek gibidir.” şeklindeki açıklamasında *yaşlarına göre o kadar oransızdır* ifadeleri ile çocuğa görelilik ilkesinden bahsettiği söylenebilir.

Hayat bilgisi dersinin öğretiminde dikkate alınması önerilen ilkelere biri de hayatilik ilkesidir. İnal’a göre (2009) çocuğa kazandırılacak bilgiler ve beceriler yaşamın içinden olduğu sürece faydalıdır ve hayat bilgisi dersi öğretiminde bu ilke önemli bir yer tutmaktadır. Baymur ise (1937) hayat bilgisi dersi ilkelerinden biri olarak değerlendirdiği hayatilik ilkesini “çocuklar için okul, hayata kapılarının açılmasını, hayatta rol alacak yeni neslin “hayat yoluyla” ve “hayat için” hazırlanmasını sağlama” olarak tanımlamaktadır. Akkutay (1996) ise hayatilik ilkesi için okul, teorik bilgiler yerine toplumun ve günlük yaşamın gereksinimlerine ve sorunlarına yönelik olarak eğitim ve öğretim etkinliklerini düzenlemeli, öğrencilerin topluma etkin olarak katılımını sağlamalıdır şeklinde betimlemektedirler. Bununla birlikte Fidan ve Erden (1993) “okul yaşama hazırlıktan çok, yaşamın kendisi olmalıdır” betimlemeleriyle hayatilik ilkesinin önemini vurgulamaktadırlar.

Rousseau’da Emile eserinin birinci kitabında (Emile-E1.-21) “...onları, bir gün maruz kalacakları darbelere karşı yetiştirin. Mevsime, iklime, hava değişikliklerine, açlığa, susuzluğa, yorgunluğa karşı vücutlarını dayanıklı kılın; onları Styks Irmağı’nın sularına daldırın.” şeklindeki açıklamasında *bir gün maruz kalacakları darbelere karşı yetiştirin*, ikinci kitabında (Emile-E2.-117) “Bununla birlikte tam olarak benim gibi düşündükleri kendi tutumlarından anlaşılıyor; çünkü sonunda çocuklara ne öğretiyorlar ki? Sözcükler, yine sözcükler, her zaman sözcükler. Onlara öğretmekle övündükleri çeşitli bilimlerden, onlar için gerçekten yararlı olabilecekleri seçmekten bal gibi kaçınıyorlar, çünkü bunlar nesnelere bilimlere olacaktır ki çocuklar bunlarda başarılı olamayacaklardır. Seçtikleriyse arma, coğrafya, kronoloji, dil gibi, terimleri öğrenildiğinde biliniyor gibi görünen bilimler. Eğer insandan, özellikle de çocuktan bu kadar uzak olan tüm bu bilgilerden en ufak bir şey insana ya da

çocuğa yaşamında bir kez yararlı olabilirse, bu bile harika bir şeydir.” şeklindeki açıklamasında *çocuğa yaşamında bir kez yararlı olabilirse* ifadeleri ile hayatilik ilkesinden bahsettiği söylenebilir.

Hayat bilgisi dersi kapsamını çeşitli disiplinlerin oluşturuyor olması ve bu disiplinlerden bilgilerin bir bütünlük içinde verilmesi gereği ile çocukların ilköğretimin ilk yıllarındaki yaşadıkları olgu ve olayları bir bütün olarak algılamalarının hayat bilgisi dersinin temerküz/toplu öğretim/bütünlük ilkesine uygun olmasını gerekli kıldığı belirtilmektedir (Tay, 2017). Akay (2015) temerküz ilkesini bütünlük ilkesi olarak betimlemekte ve bütünlük ilkesi Gestalt’e dayanan, içerikteki bilgilerin bir bütün oluşturmasını ve birbirini desteklemesini aynı zamanda birbiri ile çelişmemesini öngören bir ilke olarak değerlendirmektedir.

Rousseau’da Emile’in birinci kitabında (*Emile-E1.-6*) “Tüm bu dersler bir öğrencide aynı noktalarda buluşur ve aynı amaçlara yönelirse, bu öğrenci tek başına amacına ulaşır ve buna göre yaşar; yalnızca o, iyi yetişmiş olur.” şeklindeki açıklamasında *tüm bu dersler bir öğrencide aynı noktalarda buluşur ve aynı amaçlara yönelirse* ve (*Emile-E1.-7*) “Kusursuz olmaları için bu üç eğitimin birleşmesi gerektiğinden, öteki ikisini, karşısında hiçbir şey yapamadığımız bu doğanın eğitimine doğru yönlendirmeliyiz.” şeklindeki açıklamasında *üç eğitimin birleşmesi gerektiğinden* ifadeleri ile temerküz ilkesine atıfta bulunduğu söylenebilir.

Hayat bilgisi dersinin öğretimi ile ilgili literatürde önemli olarak görülen ilkelerden biri de mahallilik ilkesidir ve bu ilke bölgesellik ya da yerellik olarak da ifade edilebilmektedir (Baymur, 1937; Tay, 2017). Baymur’a göre (1937) çocuğun içinde yaşadığı çevre ile geniş çaplı ve sıkı bir iletişim içinde olması ve çevrenin de çocuğun eğitiminde, terbiyesinde aynı şekilde etkili olmasına dayanan bir prensibe mahallilik ilkesi denilmektedir. Akın ise (2007) yakın çevrenin özellikleri, ihtiyaçları, sorunları ders içeriğine yansıtılarak içerisinde bulunan çevreden “öğrenme laboratuvarı” gibi faydalanılması gereğini ifade ederek mahallilik ilkesinin önemine vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde İnal (2009) ilköğretime çağındaki çocuklar için ilk öğrenme alanı olan yakın çevreye uygunluk öğrenmenin kalıcılığını ve uygulanabilirliğini artıracığını belirtmektedir. Rousseau Emile’in birinci kitabında (*Emile-E1.-28*) “Ülkenin yeri insanların kültüründe önemsiz değildir.” şeklindeki açıklamasında *insanların kültüründe önemsiz değildir*, (*Emile-E1.-61*) “Köylerde köy yaşamının tüm sertliği içinde beslenmiş olan çocuklar buralarda daha çınlayan bir sese sahip olacaklar, kent çocuklarının o anlaşılmaz kekemeliği onlarda hiç görülmeyecek.” şeklindeki açıklamasında *köylerde köy yaşamının tüm sertliği içinde beslenmiş olan çocuklar* ifadeleri ile mahallilik ilkesine yönelik açıklamalarda bulunduğu görülebilir.

Hayat bilgisi dersi öğretim ilkelerinden birini ayaniyet bir başka ifade ile ayanilik prensibi oluşturmaktadır. Bu prensibe göre sadece dinleyerek değil, yaparak yaşayarak öğrenmenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Baymur, 1937). Rousseau’nun Emile eserinin birinci kitabındaki (*Emile-E1.-47*) “Cisimlerin sıcaklığını, soğukluğunu, sertliğini, yumuşaklığını, ağırlığını, hafifliğini hissetmeyi, bunların büyüklüğünü, şeklini ve tüm ayırt edilebilir niteliklerini değerlendirmeyi, bakarak, elle dokunarak, dinleyerek, özellikle de görmeyi dokunmayla karşılaştırarak, parmaklarıyla hissedeceği duyumu gözüyle kestirerek öğrenir.” açıklamasının ayaniyet ilkesini gözler önüne serdiği söylenebilir. Küçükahmet ise (2003) dersin işlenmesinde ne kadar çok duyu organının katılımı sağlanırsa öğrenme o ölçüde kolay olacak, unutmada da o ölçüde zorlaşacaktır betimlemesiyle ayaniyet ilkesini açıklamaktadır. Bu tanımlamayı Rousseau’nun Emile eserinin birinci kitabındaki (*Emile-E2.-104*) “Genç öğretmenler, rica ederim, bu örneği düşünün ve derslerinizin her konuda sözden çok eylem içermesi gerektiğini

aklınızdan çıkarmayın: Çünkü çocuklar söylemiş olduklarını ve kendilerine söylenmiş olanları kolayca unuturlar, ama yapmış olduklarını ve kendilerine yaptırılmış olanları unutmazlar.” açıklamasıyla örtüştürmek mümkün olabilir.

Bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, kolaydan zora ve yakından uzağa ilkeleri de hayat bilgisi dersinin öğretiminde dikkate alınması önerilen prensiplerendir (Baymur, 1937; Sönmez, 2005; Baysal, 2006; Karabağ, 2009; Tay, 2017). Çubukçu’ya göre (2008) bilinenden bilinmeyene ilkesi, öğretim etkinliklerinde amaca ulaşmak için başlangıç noktası olarak bilinen gerçekleri ele almak ve sonraki adımda bilinmeyene doğru ilerlemek, bilinmeyi bulmaya çalışmaktır ve öğretim sürecinde yer alacak bilgiler birbiri ile ilişki içerisinde bulunmalıdır. Rousseau’da Emile’in ikinci kitabında (Emile-E2.-127) “Göstermek için güzel sesini. Unutmayın ki çocuğun bu dizeyi ve tüm masalı anlaması için karganın güzel sesinin ne olduğunu bilmesi gerekir.” ifadesi ile bilinenden bilinmeyene ilkesini işaret ettiği söylenebilir.

Somuttan soyuta ilkesi öğrencilerin duyu organları aracılığıyla öğrenmesine dayanan ve konunun, gözle görülmesi, elle tutulması, parçalara ayrılabilmesi ile öğrenmenin gerçekleştiği ve bu yolla başlayan öğretimde somuttan yavaş yavaş soyuta gidilmesi esasıdır (Öztürk ve Dilek, 2005: 5). Rousseau’nun (Emile-E2.-124) “Çocukların kendilerine belletilen masalardan hiçbir şey anlamadıklarını söyledim, çünkü bunları basitleştirmek için ne kadar çok çaba harcansa da bunlardan alınması istenen ders, çocuğun kafasına anlayamayacağı düşünceleri zorla sokmaya çalışıyor; hatta masalın şiir yanı bu düşünceleri çocuk için akılda tutulması daha kolay, ama anlaşılması daha güç duruma getiriyor.” ifadesinin somuttan soyuta ilkesini açıkladığı söylenebilir.

Aşlıoğlu (2011) kolaydan zora ilkesine uygun olarak eğitimde bireyin üstesinden kolaylıkla gelebileceği etkinliklerle işe başlanılmasını ve adım adım daha zor etkinlikler içine sokulmasını ifade etmektedir. Bu açıklamaya uygun olarak Rousseau’nun Emile’in ikinci kitabındaki (Emile-E2.-66) “İşte bu yaşta ilk cesaret dersleri alınır ve hafif acılara korkmadan dayanarak, yavaş yavaş büyük acılara dayanmak öğrenilir.” ifadesinde yer alan *hafif acılara korkmadan dayanarak, yavaş yavaş büyük acılara dayanmak öğrenilir* betimlemesinin kolay zora ilkesine yönelik olduğu görülebilir.

Hayat bilgisi dersinin öğretiminde mahallilik ilkesi ile de yakından ilişkili olan yakından uzağa ilkesi, çocukların öğrenmeye yakın çevresinden başlaması ile ilgili olduğu söylenebilir. Nitekim Çubukçu’ya göre (2008) bireyler olgunlaştıkça, en yakınından başlayarak en uzak çevresine doğru her şeyi öğrenmeye çalışırlar. Bu nedenle, eğitim ve öğretim etkinlikleri öğrencinin çevresine ve yaşantısına yakın olduğu ölçüde etkilidir. Rousseau da Emile’deki (Emile-E1.-45) “...yeni nesnelere, çirkin, iğrenç, tuhaf hayvanlar görmeye alıştırmalarını istiyorum; ama bu, yavaş yavaş, uzaktan, alışınca kadar sürmeli; onları başkalarının ellediğini göre göre sonunda o da onları eller.” açıklamasıyla bu ilkeye vurgu yapmaktadır.

Öneriler

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen sonuçlara bağlı olarak önerilerde bulunulmuştur.

1. Bu çalışmada Jean Jacques Rousseau’nun Emile eserinin 1. ve 2. kitabı hayat bilgisi dersi çerçevesinde ele alınmıştır. Yapılacak olan başka bir çalışmada 1. kitap okul öncesi eğitimi kapsamında ele alınabilir, 2. kitap ise başta sosyal bilgiler dersi olmak üzere diğer dersler çerçevesinde incelenebilir.

2. Bu çalışmada Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinin 1. ve 2. kitabı incelenmiştir. Yapılacak olan başka çalışmalarda 3., 4. ve 5. kitabı da ele alınabilir.

3. Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinin 1. ve 2. kitabından hayat bilgisi dersinin mutlu ve iyi birey yetiştirmek, çocuğun kendini tanınmasını sağlamak, hayatı öğretmek ve etkili vatandaş yetiştirmek amacıyla olması gerektiği çıkarılmıştır. İlgili alanyazınla da desteklenen bu çıkarıma bağlamında hayat bilgisi dersinin bu amaçlar öncelikli olarak dikkate alınıp işlenmesi önerilebilir.

4. Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinin 1. ve 2. kitabında, hayat bilgisi dersinin içeriğinde günümüz literatüründen farklı olarak eşya eğitiminden ve doğa, toplum, eşyanın birlikte verilmesinden bahsedildiği bulgulanmıştır. Bu içerik özelliklerinin hayat bilgisi programlarında yer aldığı görülmekle birlikte bu boyutların tekrar üzerinde durulması ve buna bağlı olarak programların geliştirilmesi program yapıcılara önerilebilir. Bununla birlikte doğa, toplum, eşyanın birlikte verilmesinden bahsedilmesi bütünleştirilmiş öğretimin yapılmasını önceleyebilir.

6. Jean Jacques Rousseau'nun Emile eserinin 1. ve 2. kitabında, hayat bilgisi dersi öğretim ilkelerinden çocuğa görelilik ilkesine yönelik olarak elde edilen bulguların diğer öğretim ilkelerine nazaran daha çok olduğu ve bunun üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu bağlamda hayat bilgisi dersi öğretiminde çocuğa görelilik ilkesinin özenle üzerinde durulması sınıf öğretmenlerine önerilebilir.

Kaynakça

- Akay, C. (2015). Öğrenmeyi etkileyen temel faktörler ve genel öğrenme-öğretme ilkeleri. İçinde. (Ed.). Yanpar Yelken, T. ve Akay, C. *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (25-42). Ankara: Anı.
- Akın, B. İ. (2007). *2005-2006 öğretim yılı ilköğretim okulları hayat bilgisi ders kitaplarının pedagojik açıdan değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Akinoğlu, O. (2003). Hayat bilgisi ve hayat bilgisi öğretimi. İçinde. (Ed.). Öztürk, C. ve Dilek, D. *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (2-11). Ankara: Pegem.
- Akkutay, Ü. (1996). *Millî eğitimde yabancı uzman raporları (Atatürk dönemi)*. Ankara: Pegem.
- Akpınar, E. ve Ergin, Ö. (2005). Yapılandırmacı kuramda fen öğretmeninin rolü. *İlköğretim Online Dergisi*, 4 (2), 55-64.
- Aladağ, S. (2016). Hayat bilgisi: Tanımı, amacı ve doğası. İçinde. (Ed.). Güven, S. ve Kaymakçı, S. *Hayat bilgisi öğretimi* (1-21). Ankara: Pegem.
- Alsan N. (1962). *Jean Jacques Rousseau*. İstanbul: Varlık.
- Arı, R. (2003). *Gelişim ve öğrenme*. İstanbul: Atlas.
- Aşlıoğlu, E. (2011). *Grafik sanatçılarının çocuk kitaplarının grafik tasarımına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ata, B. (2003). Rousseau, Emile ve Tarih öğretimi. *Millî Eğitim Dergisi*, 159, 239-244.
- Bacanlı, H. (2006). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel.
- Baymur, A. F. (1937). *Hayat bilgisi öğretimi*. İstanbul: Devlet.
- Baysal, N. Z. (2006). Hayat bilgisi: Toplumsal ve doğal yaşama bütüncül bir bakış. İçinde. (Ed.). Öztürk, C. *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (2-19). Ankara: Pegem.
- Bektaş, M. (2009). Hayat ve hayat bilgisi dersi. İçinde. (Ed.). Öğülmüş, S. *İlköğretim hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı*. (2-11). Ankara: Pegem.
- Berk, L.E. (2013). Orta çocuklukta zihinsel gelişim. İçinde. (Çev. Ed.). Işıkoğlu Erdoğan N. *Bebekler ve çocuklar (Doğum öncesinden orta çocukluğa)*, (437-479). Ankara: Nobel.
- Bilgin, N. (2006) *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal.

- Binbaşıoğlu, C. (1995). *Okullarda öğretim sorunları*. Ankara: Eğit-Der.
- Binbaşıoğlu, C. (2003). *Hayat bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel.
- Brückl, H. (1932). *İlk toplu tedrisin temeli olmak itibarile hayat bilgisi*. (Çev. F. Gündüzalp). İstanbul: Resimli Ay.
- Büyükkaragöz, S. ve Çivi, C. (1997). *Genel öğretim metotları*. Konya: Atlas.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2013). *Research methods in education*. London: Routledge.
- Çebi, A. (1985). *Aktif öğretim yöntemlerinden rol oynama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi. Ankara.
- Çubukçu, Z. (2008). Eğitim programı tasarımı ve geliştirilmesi. İçinde (Ed.). Duman, B. *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (132-178). Ankara: Anı.
- Damrosch, L. (2011). *Jean-Jacques Rousseau huzursuz dâhi*. (Çev. Ö. Özköprülü). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metodlarına giriş*. Ankara: Anı.
- Emiroğlu, S. (2009) Çocuk eğitimi üzerine idealist bir roman: Emile. *Education Sciences*, 4(3), 872-880.
- Ersanlı, K. (2005). Sosyal Gelişim. İçinde. (Ed.). Ersanlı, K. ve Uzman, E. *Gelişim ve öğrenme*. (169-188). İstanbul: Lisans.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1993). *Eğitime giriş*. Ankara: Meteksan.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Çev. B. Onur). Ankara: İmge.
- Genç, H. N. (2015a). Jean-Jacques Rousseau'nun Emile'inde kadın eğitimi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 25-34.
- Genç, H. N. (2015b). Emile'i anadil edinim ve yabancı dil öğrenim kuramları açısından okumak. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 14, 52-76.
- Güleryüz, H. (2008). *Hayat bilgisi öğretimi ve programı*. Ankara: Pegem.
- Gültekin, V. (1979). *Jean Jacques Rousseau: Hayatı ve eserleri*. İstanbul: Kastaş.
- Gültekin, M. (2015). *Hayat bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel.
- İnal, S. (2009). Hayat Bilgisi: Tanımı, amacı ve doğası. İçinde. (Ed.). Güven, S. ve Kaymakçı, S. *Hayat bilgisi öğretimi* (1-21). Ankara: Pegem.
- Kabapınar, Y. (2007). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Maya.
- Karabağ, G. (2009). Hayat bilgisi dersinin tarihçesi. İçinde (Ed.). Tay, B. *Hayat bilgisi öğretimi* (1-20). Ankara: Maya.
- Karatekin, K. (2016). Hayat bilgisi öğretiminde doğa ve çocuk. İçinde. Güven, S. ve Kaymakçı, S. *Hayat bilgisi öğretimi* (53-96). Ankara: Pegem.
- Kıldan, O. ve Pektaş, M. (2009). Erken çocukluk döneminde fen ve doğa ile ilgili konuların öğretilmesinde okulöncesi öğretmenlerinin görüşlerinin belirlenmesi. *Kurşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 113-127.
- Kuş, E. (2003). *Nitel ve nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı.
- Küçükahmet, L. (2003). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Ankara: Nobel.
- MEB. (2005). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu (1.2.3. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Nas, R. (2003). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Bursa: Ezgi.
- Özdemir, M. (1998). *Hayat bilgisi öğrenme ve öğretme etkinlikleri*. Ankara: Pegem.
- Özdemir, S. (Ed.). (2012). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Pegem.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2005). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programları. İçinde. (Ed.). Öztürk, C. ve Dilek, D. *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (53-96). Ankara: Pegem.
- Piaget, J. (2004). *Çocukta zihinsel gelişim*. (Çev. H. Portakal). İstanbul: Cem.
- Rousseau, J. J. (2014). *Bilimler ve sanatlar üzerine*. Ankara: Sınırsız.
- Rousseau, J. J. (2017). *Emile ya da eğitim üzerine*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

- Santrock, J. W. (2011a). Orta ve geç çocuklukta fiziksel ve bilişsel gelişim. İçinde. (Çev. Ed. G. Yüksel). *Yaşam boyu gelişim*. (276-305). Ankara: Nobel.
- Santrock, J. W. (2011b). Orta ve geç çocuklukta fiziksel ve bilişsel gelişim. İçinde. (Çev. Ed. S Erdem İmamoğlu). *Yaşam boyu gelişim*. (312-338). Ankara: Nobel.
- Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem.
- Smith-Trawick, J. (2013). *Erken çocukluk döneminde gelişim (çok kültürlü bir bakış açısı) – Early childhood development (a multicultural perspective)*. (Çev. Ed. B. Akman). Ankara: Nobel.
- Sönmez, V. (2005a). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı.
- Sönmez, V. (2010b). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı.
- Tay, B. (2015). Sosyal bilgiler öğretiminin dünü, bugünü ve yarını. İçinde. (Ed.). Turan, R. ve Ulusoy, K. *Sosyal bilgilerin temelleri*. (1-18). Ankara: Pegem.
- Tay, B. (2017). Hayat Bilgisi: Hayatın bilgisi. İçinde. (Ed.). Tay, B. Uçuş Güldalı, Ş. ve Baş, M. *Etkinlik örnekleriyle hayat bilgisi öğretimi*. (1-37). Ankara: Pegem.
- Tay, B. ve Akyürek Tay, B. (2017). Yapılandırmacılık ve hayat bilgisi. İçinde. (Ed.). Tay, B. Uçuş Güldalı, Ş. ve Baş, M. *Etkinlik örnekleriyle hayat bilgisi öğretimi*. (147-175). Ankara: Pegem.
- Ulcay, S. (1989). *Okulöncesi eğitiminde fen bilgisi programları*. 6. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. İstanbul: Seminer Kitabı, 36–39.
- Ülgen, G. (1997). *Eğitim psikolojisi: Kavramlar, ilkeler, yöntemler, kuramlar ve uygulamalar*. İstanbul: Alkım.
- Yapıcı, Ş. ve Yapıcı, M. (2005). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Anı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, T. (2019). *Jean Jacques Rousseau'nun Emile adlı eserinde çocuk, çocuk eğitimi ve ideal vatandaş*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Yonah, Y. (1993). *The quest for the good life in Rousseau's Emile: An assessment*. *Studies in philosophy and education*, 12, 229-243.